

معنای توسعه در فضاهای پیراشهری؛ یک مطالعه پدیدارشناختی (مورد: شهر رشت)

پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۰۴/۲۰

دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۲/۲۴

صفحات: ۳۵-۶۶

میلاذ پوررجبی؛ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
علی اکبر مجدی؛ استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
غلامرضا حسنی درمیان؛ استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
احمدرضا اصغرپورماسوله؛ استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

چکیده
ساختار جمعیتی در پیرامون شهرها و بافت سکونتگاهی پرتراکم، شکل بنیادین و جدیدی را در جهت بهبود بخشی به زندگی شهری مطالبه می‌کند، شناخت این فرم از نیازها در قالب توسعه‌مندی از دیدگاه پیراشهرنشینان باعث برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری صحیح در فضاهای شهری و پیراشهری می‌شود. بدین منظور برای درک معنای توسعه و تجربه زیسته افراد در فضاهای پیراشهری با روش پدیدارشناسی ۴۳ نفر از پیراشهرنشینان (به مرحله اشباع نظری رسید) مصاحبه عمیق و نیمه ساختاریافته اجرا شد. یافته‌های پژوهش از طریق نرم‌افزار MAXQDA 2020 مورد رصد قرار گرفت و همچنین در فرایند نهایی‌سازی جهت روایی و شفافیت انعکاس مقوله نهایی از نرم‌افزار ATLAS.ti 7.5 استفاده شد، یافته‌ها نشان دادند که پیراشهرنشینان فهم معنای توسعه در فضاهای پیراشهری را به‌مثابه پیشرفت محوری، اخلاق محوری، شفاف محوری، کیفیت محوری و روان محوری، تعبیر می‌کنند از دیدگاه پیراشهرنشینان توجه به مناطق پیراشهری از طریق مؤلفه‌های اشاره‌شده باعث از حاشیه درآمدی این مناطق خواهد شد. همچنین چرخش مؤلفه‌های میانی از طریق یک بسط تئوریک ساختار شکل‌گیری منش قدرتمندانه شهری را بر پایه این پژوهش شناسایی و تنظیم شد. با توجه به یافته‌های پژوهش پیشنهاد می‌شود مؤلفه‌های بهره‌مندی اکثریت جامعه، فراگیری دانش، بالا رفتن سطح اطلاعات مردم و افزایش مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر مبنای رویکرد مشارکتی افزایشی در جهت تعادل بخشی سکونتگاه‌های پیراشهری در دستورکار قرار گیرد.

واژه‌های

کلیدی:

توسعه،

پیراشهری،

پدیدارشناختی،

مدیریت شهری،

رشت.

E- Mail: majdi@um.ac.ir

نحوه ارجاع به مقاله:

پوررجبی، میلاذ. مجدی، علی اکبر. حسنی درمیان، غلامرضا. اصغرپورماسوله، احمدرضا ۱۴۰۱. معنای توسعه در فضاهای پیراشهری؛ یک مطالعه پدیدارشناختی (مورد: شهر رشت). مجله توسعه فضاهای پیراشهری. ۲(۸): ۳۵-۶۶.

۳۵

فضاهای پیراشهری در حال گسترش است (Adolfsson, Lindblad, & Peacock, 2021). این امر در کشورهای جهان سوم به صورت فزاینده‌ای همراه با آسیب‌های اجتماعی مطرح شد که با یک فرایند استثماری نیز همراه بود که از سوی مرکز نشینان حمایت می‌شد به این ترتیب پیرا شهرنشینی را یکی از پیامدهای نامطلوب رشد پرشتاب شهرنشینی می‌شمارند (Bittencourt & Giannotti, 2021; Kuffer, Persello, Pfeffer, Sliuzas, & Rao, 2019; Logie et al., 2022; Mens, van Bueren, Vrijhoef, & Heurkens, 2021; Menshawy, Shafik, & khedr, 2016; Spencer & Bevan, 2018; Stiphany, Ward, & Perez, 2021; Vásquez & Alicea-Planas, 2018; Wang et al., 2021; Zhao & Zhang, 2018; Zhu & Guo, 2022). وجود مناطق پیراشهری در کشورهای جهان سوم جزئی از یک ناپایداری و تزلزل شهری محسوب می‌شود (Dekel, Meir, & Alfasi, 2019)؛ بر حسب پژوهش‌های صورت گرفته پیرا شهرنشینی را نمی‌توان بیرون از قلمرو اصلی فعالیت تولید و بازتولید اجتماعی به شمار آورد (Abass & Kucukmehmetoglu, 2021)، چراکه پیراشهرنشینان به وسیله یکسری ناتوانی‌های اقتصادی اجتماعی دسترسی‌های محدودی به منابع اجتماعی دارند و نمی‌تواند نیازهای اولیه خود را برطرف نماید و درعین حال در یک وضعیت دوگانه قرار دارد این وضعیت دوگانه از منظر اجتماعی فرهنگی فشارهای همه‌جانبه‌ای را به روابط اجتماعی فرد وارد می‌کند و تا حدی ارزش‌های فرهنگی ملی فرد تحت تأثیر قرار می‌گیرد محققین یافته‌های خود را تحت این عنوان بیان می‌کنند که وجود شرایط حاد و تجربه فرارگیری افراد در این جایگاه موجب شکل‌گیری یک هویت متمایز فردی اجتماعی می‌شود این هویت فردی اجتماعی به شکلی چندگانه (لایه‌لایه) عمل کرده از منظر اجتماعی ساختار روابط افراد در منطقه مورد مطالعه را دچار تغییر می‌کند (Conway et al., 2019; Daniels, 2021; Daramola, 2018; Dekel et al., 2019; Hachmann, Jokar Arsanjani, & Vaz, 2018). از منظر مطالعه حاضر پیراشهرنشینی از دیدگاه اجتماعی مورد تعریف قرار می‌گیرند و به این اعتبار، پیراشهرنشینان افرادی هستند که به دلایلی غیرارادی خارج از فرایند اجتماعی و مشارکت رسمی فعالیت اقتصادی خود را ادامه می‌دهند و از محدودیت رابطه‌ای رنج می‌برند امکانات اجتماعی محدودی دارند و از ظرفیت نهادی پایینی را برخوردارند، از این رو باید اشاره کرد که روابط آنان با ساخت اجتماعی دچار آسیب است به گونه‌ای که با مرکزیت نوعی طردشدگی غیرمستقیم را تجربه می‌کنند (Dotsey & Lumley, 2021; Sapanski, 2021; Falco, Zambrano-Verratti, & Kleinhans, 2019; Mudau & Mhangara, 2021; Muhula et al., 2021). امروزه که افزایش روند استفاده از فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی مانند دهه‌های گذشته باقی نمانده است شاهد آن هستیم که مناطق مختلف شهری به خصوص پیراشهرنشینان را با درک جدیدی از زندگی روزمره آشنا هستند آنان (ساکنان این مناطق) از حقوق انتظارات و تصورات مختلفی از مسئولین امر توسعه تلقی می‌کنند (Andreev & Makarova, 2022; Blaya, 2019; Sakurai & Murayama, 2019; Saroj & Pal, 2020) و وجود روابطی که به لحاظ ساختاری با یک چرخش مواجه شده نوعی توانمندی شهری یا مشارکت شهری همه‌جانبه را در افراد به لحاظ جایگیری در قدرت طلب می‌کند که راحتی در دسترسی افراد به منابع مختلف و به آسانی امکان‌پذیر می‌سازد (Mora, 2021; Kummitha, & Esposito, 2021) باید توجه داشت که رویکرد چرخش فرهنگی باعث ارائه نمایش قدرت در سازمان

اجتماعی و کنش فردی افراد خواهد شد (Bevan & Wilson, 2013)؛ از طرفی با مفهوم توسعه مواجه هستیم که کانون نظام معنایی شهروندان را به لحاظ تاریخی در جوامع مختلف معنادار می‌کند که در قالب‌های مختلف گفتگمانی با توجه به سال‌های مختلف تغییر داده و با ادبیات مختلف مفهوم توسعه را معنی کرده است (Ainarayana & Mir, 2020; Pourrajabi & Bijani, 2020). در چنین شرایطی نباید انتظار یک مفهوم تغییرناپذیر و ثابت از توسعه را داشته باشیم در واقع نوعی ابهام در فهم واقع‌بینانه از معنای توسعه همواره وجود داشته است که مفهوم توسعه را همچنان در یک قالب معماگونه و مبهم قرار می‌دهد که نتوانسته است ارتباط معناداری با امر واقع در میدان عمل و در میدان نظر برقرار سازد در واقع این امر مهم یک مسئله اساسی برای توسعه یابی مناطق (علی‌الخصوص مناطق شهری) محسوب می‌شود که تناسب معنایی کمی که بین تلقی و تصور مردم از توسعه با تلقی و تصویری که صاحبان قدرت از توسعه دارند ایجاد کرده است (Beshir, Mohamed, Welch, & Rush, 2021; Daniels, 2021). تفاوت فاحش که بیشتر از هر چیزی توسعه را با معنای دم‌دستی و ظاهری در اعداد و ارقام خلاصه می‌کنند در حالی که توسعه را باید با ملاحظات محلی در نظر گرفت (Conway et al., 2019). در واقع مقتضیات زمانی- مکانی یک منطقه و ساختار نظام اجتماعی و روابط قدرت در آن منطقه باعث روشن‌تر شدن مسئله موضوعی ما در اینجا خواهد بود تحلیل معنای توسعه مستلزم یک رفت‌وبرگشت همه‌جانبه با ساختار کلان و خرد است. در سطح کلان معنای توسعه در یک تقویت گفتگمانی روابط قدرت جدید معنا پیدا می‌کند اما در سطح خرد که مبانی پژوهش حاضر است نظام تعاملات اجتماعی میان ذهنیت افراد از معنای توسعه و این مداخلات اجتماعی محلی و مقتضیات اجتماعی زمان و مکان به شکل توأمان می‌تواند در شکل دادن و شاکله بندی توسعه عمل کند در واقع چیزی که تا امروز بدان عمل می‌شد توسعه ابلاغی یا توسعه از بالا به پایین با شکست بزرگی همراه بوده اما توسعه و نگاه به مسئله مناطق اجتماعی توسط سطوح خرد یعنی کنشگران پیراشهرنشینان که تجربه و درک مستقیم و واحدی از مداخلات توسعه‌ی دارند می‌تواند مناسب و مثمر ثمر باشد. برداشت‌ها و براساخت‌های معنایی از توسعه در سطوح مختلف انجام می‌شود در زمینه نظری بحثی باقی نمی‌گذارد اما در زمینه پروژه عملی و ایجاد زیرساخت‌های اجتماعی گاه با پذیرش و گاه با مخالفت روبه‌رویم که به نوعی برداشت خطا در مداخلات توسعه‌ای رخ می‌دهد که به واقع هزینه‌های هنگفتی که برای بهبود مناطق شهری به لحاظ توسعه یابی صورت می‌پذیرد با اشتباه و ضرر پایان می‌پذیرد که نه تنها اتفاق مثبت را شاهد نیستیم بلکه به شکلی چندوجهی با خطا سیاست‌گذاری مواجهیم در شرایط کنونی که روابط ساختاری و مناسبات مختلف اجتماعی در حاشیه شهر مانند استفاده روزافزون فناوری‌های نوین در عملکرد و مهارت‌های افراد و هم در ذهنیت آنان تأثیرگذارند نمی‌توان بدون در نظر گرفتن شرایط جدید که افراد در آن قرار دارند برنامه‌ریزی‌ها صورت پذیرد.

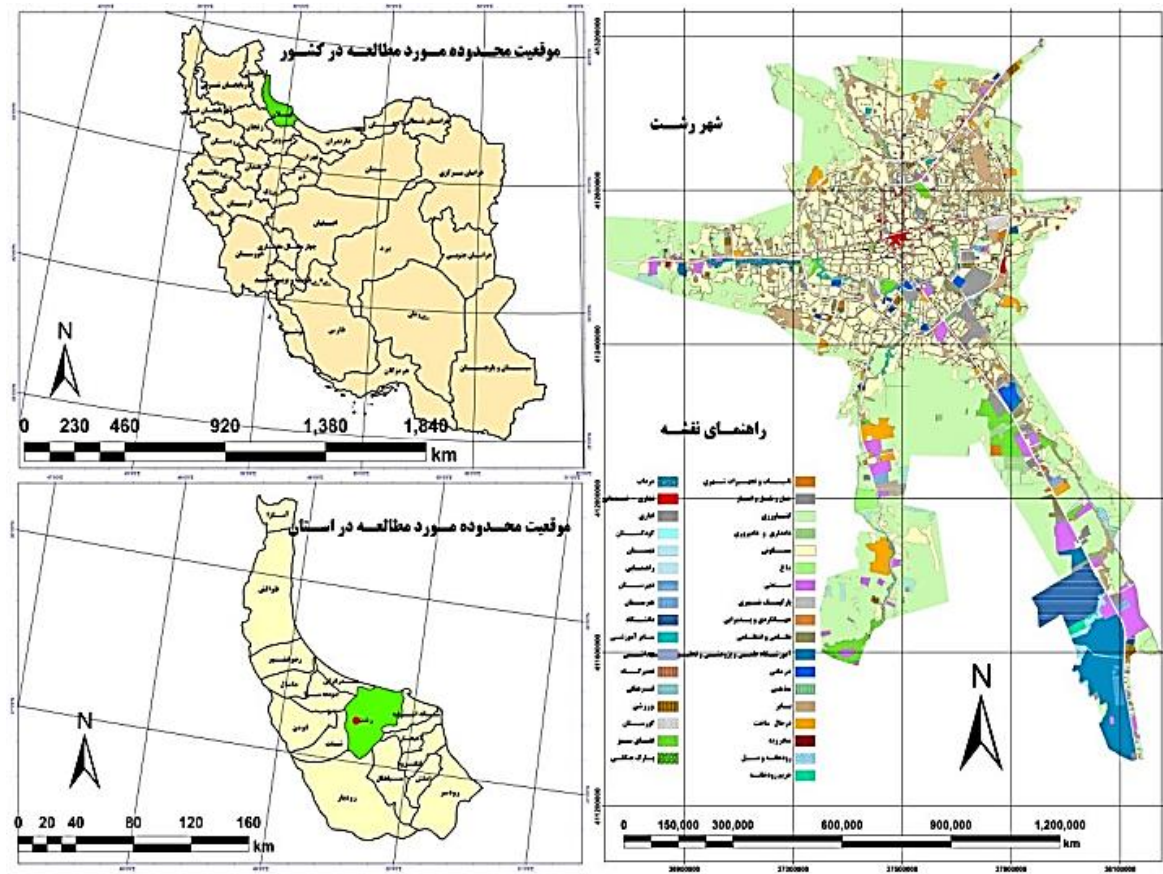
در این پژوهش سعی خواهد شد توسعه از منظر پیراشهرنشینان مورد بررسی قرار گیرد و فهم معنای توسعه در زمینه فقرزدایی، ساخت مناطق شهری مورد توجه باشد با توجه به اثرات معانی و تغییرات فرهنگی که در جامعه وجود دارد این معانی با تغییرات گسترده همراه است استفاده از شیوه مناسب جهت پیشبرد مفهوم توسعه یا به عبارتی مفهوم بومی شده آن پیشرفت را هم‌زمان در نظر داشته باشیم.

توجه بیش از اندازه به مرکز شهری و عدم توجه به ساماندهی وضعیت حاشیه‌ی در کلان‌شهرها باعث ایجاد و تشدید پیراشهرنشینی و برخورد با پیراشهرنشینان اجتماعی و گاه‌اً ایجاد مناطق گنوی در شهرها شده است که خود نشان‌دهنده سیاست‌گذاری قائل به مرکزیت است (Karimimoshaver & Winkemann, 2018; Kuffer et al., 2019; Liu, 2019).

(Henneberry, Ni, Radmehr, & Wei, 2019)، جهت ساماندهی این کار در قدم اول باید شناسایی مؤلفه‌های موجود و توجه به مؤلفه‌های اساسی و تأثیرگذار در وضعیت شهری و روستایی مشخص شود (Nhamo et al., 2021).

رشد فردگرایی در دوره‌ای موجب شد تا برخی از افراد در درون سنت فرهنگی اجتماعی خود قبیله سازی کنند و خود را از دیگری جدا و منافع و منابع شهری را از آن خود کنند (Nikuze, Sliuzas, Flacke, & van Maarseveen, 2019). این در حالی است که همه افراد از زمان تولد، خود را بخشی از نقش‌های اجتماعی و شبکه‌ای از تعهدات (مقررات) و قراردادهای اجتماعی می‌یابند که روابط اجتماعی در به هم پیوستن این نقش ساخت کلیدی دارد (Jin, Bolt, & Hooimeijer, 2021). این ارتباطات میان همدیگر وضعیتی به مثابه همبستگی و شبکه‌های همپوشان را منجر می‌شود که به شکل کامل در وضعیت یکدیگر ادغام نشده‌اند در واقع افرادی وجود دارند که حالت حاشیه‌دارند این بدان معنی است که در منطقه پیرامونی چنین جامعه ایستاده‌اند و برخی نیز طرد شده‌اند و از هیچ نظام‌های حمایتی دریافتی ندارند (Karimimoshaver & Winkemann, 2018)، در تقویت جریان ثروت‌اندوزی و قدرت مداری را محسوب می‌کند (Wang et al., 2022) در این وضعیت به دلیل برتری برخی از کانون‌های بزرگ شهری در برخورداری از جریان تولید درآمد و ثروت در نتیجه انباشت همین سرمایه در برخی از نواحی می‌شود و بر همین اساس طیف گسترده‌ای از جمعیت توان رقابت با آن را نداشته و به حاشیه رانده شده و در نواحی نامساعد مناطق سکونت خود را انتخاب می‌کنند (Zareba et al., 2021) در واقع آنان وارد جذب بازار غیررسمی اشتغال شهری می‌شوند (Zhan, 2021) و در عین حال فشاری مضاعف را تحمل می‌کنند هم بر خود و هم بر منابع شهری که در آن مستقر هستند به ناچار برخی مبهم اشتغال کاذب روی آورده و تأمین مایحتاج خود را از آن طریق می‌گذرانند و آن را به‌عنوان یک رانت که حکایت از فقدان نظارت قانونی بر منابع شهری است (Stiphany et al., 2021) گسیختگی سازمان فضایی شهری و باعث ایجاد یا تشدید اسکان غیررسمی شهری می‌شوند (Zazyki, da Silva, de Moura, Kaczam, & da Veiga, 2022).

رشت از جمله‌ی مناطق کشور است که از نظر بافت جمعیتی و سکونتگاهی، پرتراکم شناخته می‌شود. افزایش جمعیت رشت باعث شده که شهر از نظر کالبدی نیز گسترش افقی داشته باشد. به دلیل اینکه این گسترش یکسان نبوده لذا تفاوت در امکانات شهری باعث عقب‌ماندگی و محدودیت در برخی از محلات شهر شده است که در وضعیت مناطق پیراشهری رشت به لحاظ گستردگی، در حال رشد و افزایش قرار گرفته (با توجه به نقشه مناطق سبز رنگ) اما ساختار رفاهی، اجتماعی مختص به آن مناطق تکامل پیدا نکرده است. در زمینه وضعیت مناطق مرکزی شهر رشت، درهم آمیختگی و نوعی فشردگی فضا جغرافیایی مشاهده می‌شود (با توجه به نقشه مناطق زرد رنگ).

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

افزایش بی سابقه‌ی تورم و اوضاع اقتصادی نابسامان و فشارهای اقتصادی که به روی اقشار مختلف مردم حاکم است یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین عامل گسترش پیراشهرنشینی در رشت بوده است. قیمت بالای بهای مسکن و اجاره، افراد را ناگزیر ساخته به جهت تأمین معیشت به سمت نقاط پیرامون شهر نقل مکان کرده و بدون در نظر گرفتن اصول شهرسازی و استحکام بنا نسبت به احداث بنا اقدام کنند. این کار موجب تفکیک غیرقانونی اراضی و خرد شدن آن شده است. به لحاظ ساختاری با گسترش فضای پیرامون شهری با مناطق متعدد مواجه هستیم که به لحاظ ماهیت، سبک واحدی از زندگی را تجربه می‌کنند که به تفکیک در جدول شماره ۱ به آن اشاره شده است.

جدول ۱. مناطق پیراشهری رشت

ردیف	مناطق شهری	محلات پیراشهری
۱	منطقه یک	کوی عرفان، مسجد امام رضا، پستک، کوی حسینی، شهرک فرهنگیان، سیاه اسطوخ
۲	منطقه دو	ندارد
۳	منطقه سه	هلال احمر، کوی امام رضا، شالکوه، پیر کلاچای، کسبخ، آب آسیاب، آج بیشه
۴	منطقه چهار	پاره بیجار، صف سر، احمد گوراب، عینک، سلیمانداراب، معلولین، ولکس، پاسکیاب، نخود چر، حافظ آباد
۵	منطقه پنج	جاده لاکان، پل طالشان، پیام نور، کوی بیانی، انتهای باهنر، قلعه سرا و دولت آباد

در مناطق پیراشهری ساماندهی وضعیت، در اولویت سازوکار رفاهی-اجتماعی خواهد بود (Larsson, Ellđer, Vafeiadis, Curtis, & Steiner, 2022) فضای شهری با توجه به اینکه ساختار اجتماعی مختص به خود را دارد

یک سیستم اجتماعی فرهنگی در حوزه شهر و روستا به مثابه یک بازار اقتصادی تعیین کننده وضعیت معیشتی افراد را مشخص می کند. مؤلفه بندی آنان را در قالب گروه ها و دسته های اجتماعی نابرخودار شهری شناسایی می کنند و در جهت توانمندسازی آنان گام برمی دارند تا بهره مند از امکانات شهری و فضای شهری در جهت توسعه منابع انسانی و شهروندمداری باشد.

توسعه در فضاهای پیراشهری از جنبه های بسیار گسترده ای مطالعات در امور توسعه است، ارائه ی تعریفی مشخص در این رابطه زیاد ساده نیست؛ باید توجه داشت که محققان برای توصیف شیوه ی زندگی در فضاهای پیراشهری از اصطلاحاتی متعددی استفاده می کنند که از جمله این اصطلاحات عبارت اند از: حاشیه نشینی (Larsson et al., 2022)، اسکان نایافته (An, Butz, & Mitchell, 2022)، اسکان غیررسمی (Bittencourt & Giannotti, 2021)، حاشیه رانده شده (Cicione & Walls, 2021)، نظم اجتماعی زاغه (Cicione et al., 2021)، جامعه ی کنار خیابان (Daramola, 2018)، زاغه های امید (Dekel, Shi et al., 2019)، بیخانمانی (Dotsey & Lumley-Sapanski, 2021)، آلونک های امید (Zazyki, da Silva, de Moura, Kaczam, & da Veiga, 2022)، چشم های خیابانی (An et al., 2022). اندیشه ی توسعه در فضاهای پیراشهری تنها در ارتباط با تحولات تاریخی مطرح نمی شود، بلکه در این رابطه توسعه ی خردمندانه ی علوم مختلف و دانش اجتماعی نیز مطرح است، توجه به تحولات باعث می شود حجم و کیفیت دانش موجود درباره ی زیست پیراشهری افزایش یابد.

جدول ۲. پیشینه پژوهشی داخلی و خارجی

پیشینه داخلی			
عنوان پژوهش	پژوهشگر	سال	خلاصه نتایج قابل استخراج
پایش زیست پذیری سکونتگاه های ناکارآمد پیراشهری کلان شهر رشت مورد محله عینک	نصیری هندخاله و همکاران	۱۴۰۰	بین ابعاد مختلف زیست پذیری در سطح محله تفاوت معناداری وجود دارد. همچنین بیشترین مقدار همبستگی زیست پذیری محله عینک متعلق به شاخص کالبدی - فضایی است.
تبیین زیست پذیری سکونتگاه های روستایی پیرامون کلان شهر رشت	علینقی پور و همکاران	۱۴۰۰	شاخص پیوستگی و تعلق مکان بیشترین و شاخص گردشگری کمترین تأثیر را بر زیست پذیری روستاهای مورد مطالعه داشته است.
تحلیل میزان مشارکت جامعه محلی در توسعه سکونتگاه های پیراشهری مورد: خشکبیجار در شهرستان رشت	پوررمضان	۱۳۹۹	اعتقاد به اهمیت کار گروهی، سن، درآمد، تحصیلات و شغل اصلی با میزان مشارکت آنان در راستای توسعه روستایی نقش کلیدی ایفا می کند.
عوامل مؤثر بر قانون گریزی در مناطق حاشیه نشین شهر مشهد	پوررجبی و مجدی	۱۳۹۸	ضعف قابل ملاحظه در بنیان های آگاهی و دانش، بنیان های اقتصادی و تولیدی و نیز سازوکارهای نهادی در تخصیص و توزیع سرمایه ها و امکانات است.
حومه نشینی اشتغال در قرن بیست و یکم: مقایسه ای از مناطق شهر آلمان و ایالات متحده	Heider & Siedentop, (2020)	۲۰۲۰	حاشیه نشینان از شهر و محله زندگی خود احساس رضایت بالایی ندارند و از احساس تعلق شهروندی پایینی برخوردار هستند.
زیرساخت سبز و شهرنشینی در حومه پکن	Zheng & Barker, (2021)	۲۰۲۱	زندگی در این محل باعث پیدایش شکل گیری و بروز ناهنجاری های متعدد شده است؛ به طوری که بسیاری از این خانواده ها از فقر و محرومیت رنج می برند.

احساس تعلق شهروندی پایینی برخوردار هستند. آن‌ها از مشارکت اجتماعی و تعلق شهروندی پایینی برخوردارند	۲۰۲۱	Tian, Qian,) & Wang, (2021)	طبقه‌بندی روستاها در حومه شهری از منظر ادغام شهری و روستایی و استراتژی‌های بهبود
وضعیت یک وضعیت نابسامان و نابهنجار است که باید به شکلی به بهبود وضعیت ساکنان منجر شود.	۲۰۲۲	Kubeš &) Ouředníček, (2022)	انواع کارکردی سکونتگاه‌های حومه‌ای در اطراف دو شهر
ضعف اساسی و بنیادینی در پیراشهری دریافت نمی‌شود در برخی نقاط ساختار آگاهی دچار تحولات شده است. الگوهای ساختاری توسعه به لحاظ کارکردی با فضای پیراشهری هماهنگی ندارند.	۲۰۲۲	Dziecielski,) Kourtit, Nijkamp, & Ratajczak, (2021)	حوضه‌های جاذبه در اطراف شهرهای بزرگ - مطالعه فضاهای تعامل شهری در اروپا
بین مناطق پیراشهری و افزایش میزان محرومیت نسبی رابطه وجود دارد که در نهایت باعث حاکم شدن فرهنگ فقر در منطقه پیراشهری شده است.	۲۰۲۲	Mohamed,) Ubarevičien ė, & van (Ham, 2022)	ارزیابی مورفولوژیکی و بازآفرینی سکونتگاه‌های غیررسمی: رویکرد طراحی شهری مبتنی بر تجربه
پیچیده فضایی گسترش شهری را با امواج متوالی رشد متراکم شهری، متراکم شدن بیش‌ازحد شهرها، حاشیه‌نشینی نیمه متراکم نواحی حاشیه‌ای و پراکندگی در مناطق روستایی داخلی ساحلی و در دسترس تر ترسیم می‌کند.	۲۰۱۹	Zambon &) Salvati, (2019)	رشد کلان‌شهرها، چرخه‌های شهری و مسکن در یک کشور مدیترانه‌ای، دهه ۱۹۱۰ تا ۲۰۱۰

محققان عمدتاً بر مشخصات رفاهی خدماتی توسعه‌ی اجتماعی و فضاهای پیراشهری توجه کرده‌اند. از این رو، عوامل فقدان رفاه مادی و کمبود خدمات انسانی را زمینه‌ساز یا عنصر کلیدی تعمیق پیراشهری می‌دانند. این مطالعات از نوعی تقلیل‌گرایی رنج می‌برند. لذا، در چنین تحقیقاتی راهکارهای رفع پیراشهری و ارتقای توسعه، نیز معمولاً در سطح دولتی باقی می‌مانند و اساس توسعه به اقتصاد و رفاه تقلیلی می‌یابد. در عین حال نگاهی بدبینانه و از بالا به پایین به زندگی در فضاهای پیراشهری داشته و با ارائه تصویری فضای کالبدی و اسکان غیررسمی در مناطق پیراشهری، سعی دارند که راهکارهای رفع معضلات پیراشهری را در ایجاد مسکن مناسب و دوری از زندگی در مناطق کثیف و پرتراکم شهری بدانند و با راهکارهایی به رفع مشکلات این مناطق مبادرت ورزند، غفلت از روابط تشدیدکننده‌ی فضاهای پیراشهری و نظام معنایی زندگی پیراشهرنشینی در این قبیل مطالعات نادیده گرفته شده است.

مدیریت شهری و دستاوردهای آن در جهت ساختاربخشی مناسب معناهای را در ذهن افراد و تجارب آنان باقی می‌گذارد که شناخت آنان می‌تواند ایده‌بخش برای تصمیم‌سازی و برنامه‌ریزی‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت باشد در اینجا تعریف توسعه و مفاهیم آن به‌طور کلی توسعه به معنای تلاش برای بهبود زندگی، همزاد تاریخ جامعه بشری است، اما توسعه به مفهوم امروزی آن که بیشتر یک مفهوم مقایسه‌ای است (Esposito, Clement, Mora, & Crutzen, 2021)، از جمله مفاهیمی است که بیش از هر موضوع دیگری در نیم‌قرن اخیر مورد بحث محافل مختلف قرار گرفته است (Kuipers, Sezneva, & Halauniova, 2022). پدیده توسعه و توسعه‌نیافتگی از پایان جنگ جهانی دوم به این طرف در محدوده اقتصاد سیاسی به یکی از مباحث بحث‌برانگیز تبدیل شد و زمینه مطالعات مربوط به توسعه را فراهم آورد (Croes, Ridderstaat, Bak, & Zientara, 2021). استقلال بسیاری از کشورهای مستعمره سبب شد تا آن‌ها رفته‌رفته

به موقعیت خود از جهت اقتصادی و اجتماعی در پهنه گیتی پی ببرند. در کنار آن محدودیت‌های به وجود آمده در راه مهاجرت مردم نواحی فقیر به نواحی پیشرفته، زمینه را به گونه‌ای آماده ساخت که ساکنان هر نقطه از جهان بتوانند به مقایسه اقتصادی و اجتماعی خویش با وضعیت اقتصادی و اجتماعی دیگر افراد ساکن در این کره خاکی پردازند (Asibey, Poku-Boansi, & Aduwum, 2021). مقایسه‌ای که بر دامنه بحث‌های مربوط به توسعه و توسعه‌نیافتگی افزود. گسترش آمار و وسایل ارتباط جمعی که انعکاس وضعیت اقتصادی و اجتماعی جوامع را تسهیل کرد نیز باعث توجه بیشتر اذهان به ویژه متخصصان علوم انسانی به توسعه نابرابر جوامع گردید. از توسعه با توجه به اهمیت و گستردگی آن تعاریف و برداشت‌های متفاوتی شده است.

توسعه در مفهوم کلی خود به معنای ارتقای سطح مادی و معنوی جامعه انسانی و ایجاد شرایط مناسب یک زندگی سالم برای تمامی افراد جامعه است. با توجه به این مفهوم توسعه دربرگیرنده جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی فرهنگی است که تغییرات کمی و کیفی را شامل می‌شود و درعین حال داخلی و خارجی از مفاهیم نسبی به شمار می‌رود (Crane & Malloy, 2021). مفهوم مطلوب توسعه، بهبود کیفیت زندگی همه است؛ بنابراین کوشش برای دستار توسعه باید به شکلی باشد که منافع اکثریت مردم را در برگیرد، در صورتی که بخش محدودی از جامعه از فرایند توسعه که خود یک فرایند تغییر مطلوب است بهره‌مند شوند نمی‌توان آن را توسعه نامید (Abdillah, Abdul Manaf, & Awang, 2022). سه تفسیر عمده از توسعه را می‌توان به این شرح مورد توجه قرارداد:

تفسیر اول، در این برداشت اغلب توسعه را با رشد اقتصادی مترادف می‌گیرند و آن را به معنای افزایش بهره‌وری نیروی انسانی، پیشرفت فناوری و صنعتی شدن با نتیجه آن که افزایش جمعیت در مناطق شهری است تفسیر می‌کنند. در چهارچوب این تعریف خاص از مسئله توسعه که برافزایش سرمایه تأکید دارد (Croes et al., 2021)، کشورهای در حال توسعه کم‌وبیش به‌طور منفرد و در انزوا در نظر گرفته می‌شوند و مسائل و مشکلات آن‌ها ناشی از شرایط درونی شناخته شده که معلول ساختارهای محلی نامناسب برای افزایش سرانه محصول ناخالص داخلی است (Wu, Huang, Li, Liu, & Liu, 2019). به یک معنا تاریخ اساساً استعماری مناسبات آن‌ها با کشورهای صنعتی غرب فراموش و نتایج امروزی آن پیشینه تاریخی نادیده گرفته می‌شود.

نمود اجتماعی - فضایی تفکر توسعه مبتنی بر رشد اقتصادی، توسعه نابرابر نواحی پیرامونی در مقابل نواحی مرکزی شهری است که به بهره‌برداری نامناسب از منابع امکانات و فضا منجر شده است و خود به‌عنوان مانعی عمده در راه توسعه درآمده است (Asibey et al., 2021). تأکید بر بخش صنعت و جامعه مرکز نشین شهری به‌عنوان جامعه پیشرو و تلقی بخش پیرامون به‌عنوان بخش سنتی و ناکارآمد جامعه - آرتور لوئیس، جان فی^۱؛ گوستاو رانیس^۲ - نه تنها نتوانسته است مدل جامعی از توسعه ارائه دهد، بلکه نابرابری شدید و عدم تعادل فضایی بین نواحی شهری را باعث گردیده است (Crane & Malloy, 2021). به‌عنوان یکی از موانع

^۱John Fei

^۲Gustaw Ranis

توسعه، صاحب‌نظران را به تجدیدنظر در مدل‌های توسعه اقتصادی وادار کرده است (Denis, Cysek, 2021; Pawlak, Krzysztofik, & Majewska, 2021). از دیدگاه اجتماعی و فضایی مسئله‌ای که امروز با آن روبه‌رو هستیم، وجود ساختار اجتماعی - فضایی نامناسب و نامتعادل است.

تفسیر دوم از توسعه با تمرکز بر شاخص‌هایی از معیارهای زندگی مانند فقر، توزیع درآمد، تغذیه، مرگ‌ومیر نوزادان، امید به زندگی بهتر، باسوادی، آموزش و پرورش، دسترسی به اشتغال، مسکن، آب‌رسانی و خدمات دیگر سعی در جبران این نارسایی‌ها دارد (Annaka & Higashijima, 2021). این گونه نگرش به مسئله توسعه واقعیت انسانی بیشتری به آن بخشیده در عین حال همچنان تأکید بر شاخصه‌ای اقتصادی و اجتماعی است و اشخاص و گروه‌های منفرد که کالاها، خدمات و مواد برای آن‌ها تأمین می‌شود به حالت انفعالی از صحنه دور مانده‌اند.

آشکار شدن این واقعیت که بخش‌های بزرگی از جمعیت کشورهای در حال توسعه، عملاً از منافع حاصل از رشد محروم شده‌اند و پی بردن به اینکه گزینش‌های فناورانه که در جریان رشد به عمل می‌آیند، پدیدآورنده چنان ساختار تولیدی هستند که عملاً در تضاد با افزایش آتی درآمد تهیدستان قرار می‌گیرد، طرح دیدگاه‌های جدیدی از توسعه را به دنبال داشتند (Larsson et al., 2022). این تفسیر از توسعه در حقیقت بر توزیع متناسب آثار توسعه و به‌ویژه اولویت تأمین نیازهای اولیه اقشار ضعیف و محروم و مناطق حاشیه‌ای تأکید می‌نماید (Esposito et al., 2021). گرایش به ایجاد برابری با تأکید بر رویارویی مستقیم با تهیدستی و اقدام برای تأمین حداقل آستانه مصرف (نیازهای اساسی)، درک این نکته که تولید بیشتر باید با توزیع بهتر همراه باشد و ارجحیت دادن به روش‌های برنامه‌ریزی خوداتکا و از پایین به بالا از جمله برخی از ویژگی‌های مشترک رهیافت‌های جدید توسعه است.

تفسیر سوم درباره توسعه، بر توانمندی‌های بالقوه و استعداد‌های انسانی در زمینه روابط با سایر گروه‌های اجتماعی متمرکز است. در دهه ۱۹۷۰ کوشش‌هایی در جهت رسیدگی به معضل توسعه‌نیافتگی و نابرابری درونی و بیرونی کشورهای در حال توسعه صورت گرفت (Wu et al., 2019). این کوشش‌ها متأثر از کسانی بود که مایل بودند توسعه را با «آزادی» به‌منزله راهی برای تشدید کنترل محرومان جامعه بر منابع مرتبط و نیز متأثر از افرادی بود که اعتقاد داشتند، توسعه مؤثر لزوماً دگرگونی‌های اساسی را در بردارد (Asibey et al., 2021). بر مبنای این تفسیر، فلسفه مورد پذیرش توسعه، فلسفه‌ای است که بر کیفیت و شاید ابعاد غیرقابل سنجش توسعه پای می‌فشارد (Kuipers et al., 2022). در این برداشت انسان نه به‌عنوان یک محکوم دنیای دیگران، بلکه موجودی حاکم بر دنیای خویش نگریسته می‌شود. آنچه مورد تأکید است، نوعی فرایند اختیار دهی است که از طریق سازمان‌دهی، قدرت لازم را جهت ایجاد فضایی برای خود و جمع‌آوری سرمایه‌های مادی به‌منظور حمایت از توسعه خوداتکا به مردم بدهد؛ این برداشت از توسعه را «توسعه انسانی» می‌نامند (Esposito et al., 2021). آن‌طور که در زمینه فعلی درک می‌شود، توسعه انسانی به مفهوم تغییرات متوالی و پویا در آن دسته از شرایطی است که موجبات یک زندگی آزاد و رضایت‌بخش را به مفهوم واقعی خود برای کلیه افراد یک منطقه یا یک کشور فراهم می‌آورد (Croes et al., 2021). برای تعریف و تبیین توسعه انسانی پنج معیار را در نظر می‌گیرند (Annaka & Higashijima, 2021; Croes et al., 2021;

(Denis et al., 2021; Heider & Siedentop, 2020; Larsson et al., 2022) که در جدول شماره (۳) نشان داده شده است.

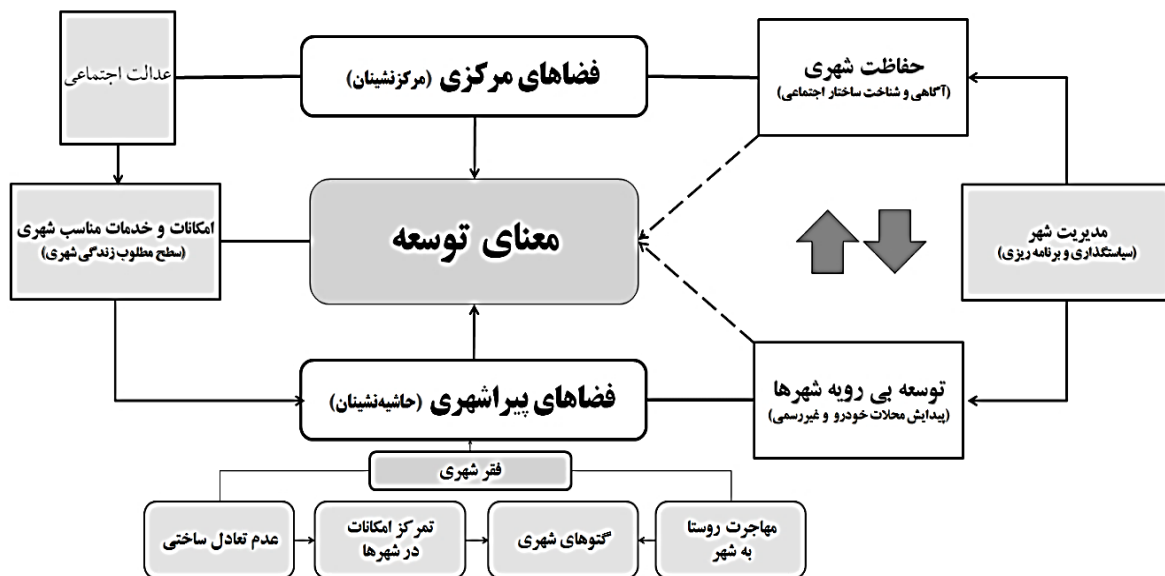
جدول ۳. معیارهای توسعه

ردیف	معیار	توضیح
۱	کیفیت فیزیکی زندگی	الف) افزایش کیفیت فیزیکی؛ ب) کیفیت محیط زیست فیزیکی؛ ج) الگوی مصرف و تأمین نیازهای اساسی انسانی؛ احساس امنیت فیزیکی در مقابل عوامل مزاحم که منشأ ملی و اجتماعی دارند.
۲	دسترسی به وسایل امرارمعاش	افزایش تعداد افرادی که به منابع بهره‌وری چون: زمین، آب و نهاده‌ها دسترسی دارند و همچنین افزایش سطح درآمد و اشتغال
۳	آزادی انتخاب	افزایش درصد مردمی که توانایی تصمیم‌گیری درباره شغل آینده خود، فرزندانشان و غیره را داشته باشند و به‌طور همزمان کاهش تضاد میان منافع افراد، جایگاه و نقشی که زنان و کودکان در جامعه و اقتصاد دارند، از اهمیت خاصی برخوردار است.
۴	خودتکایی	افزایش درصد مردمی که اطلاعات روزافزونی در محیط اجتماعی - فرهنگی و فیزیکی خود دارند؛ افزایش مهارت‌ها و آگاهی نسبت به حقوق و موقعیت‌های خود و داشتن حق اختلاف عقیده، آگاهی روزافزون نسبت به تعهدها و مسئولیت‌های اجتماعی.
۵	پیشرفت اجتماعی و سیاسی	افزایش درصد مردمی که می‌توانند در تصمیم‌گیری‌هایی که در آینده جامعه‌شان تأثیر دارد سهم باشند و کاهش نابرابری‌های موجود در این‌گونه تصمیم‌گیری‌ها. این قسمت دو جزء دارد: ۱) میزان تفویض قدرت تصمیم‌گیری از مرکز به سطوح محلی به‌ویژه در خصوص منابع. ۲) میزان مشارکت گروه‌های مختلف محلی در امر تصمیم‌گیری و به‌عبارت‌دیگر میزان تمرکززدایی در سطح محلی.

توسعه از دیدگاه انسانی یعنی پیشرفت همگام و متوازن در کلیه موارد ذکر شده؛ و البته این سه نوع نگرش به توسعه، قابلیت قرارگیری در کنار هم را ندارند، در واقع الگوی توسعه باید عناصر هر سه را در خود داشته باشد (Wu et al., 2019). رشد ظرفیت‌ها و استعدادهای انسانی باید با کاهش فزاینده محرومیت‌های مادی و نابرابری اجتماعی همراه باشد که این‌ها نیز به‌نوبه خود، حاصل تغییر ساختاری و نوسازی اقتصادی خواهند بود (Croes et al., 2021; Denis et al., 2021; Esposito et al., 2021). در تعریف توسعه با در نظر گرفتن برداشت‌های مختلف از آن باید گفت که:

- توسعه مفهومی جامع، چندبعدی، پیچیده و غیرقابل تقسیم است.
- مفهوم توسعه هم ابعاد کمی و هم کیفی دارد و تأکید بر جنبه‌های کمی بدون در نظر داشتن جنبه‌های کیفی و برعکس به مفهوم توسعه نیست.
- توسعه دارای ابعاد مادی و معنوی است. نه تنها رفع فقر و محرومیت و ارتقای سطح مادی زندگی، بلکه ارتقای فرهنگی و شعور اجتماعی یا کیفیت زندگی را در برمی‌گیرد.
- توسعه یک مفهوم ارزشی است و در تعریف آن باید به شرایط جامعه موردنظر توجه داشت؛ به‌عبارت‌دیگر توسعه را باید تعریف بومی کرد.

بنابراین هر الگوی نظری یا عملی که بتواند مجموعه خصوصیات مورد اشاره را در کنار هم تأمین کند یا حداقل دستیابی به تعداد بیشتری از این خصوصیات را مورد نظر داشته باشد، می‌تواند الگوی مناسب‌تری در رسیدن به اهداف توسعه باشد.

شکل ۲. چهارچوب مفهومی پژوهش

از طریق توسعه مناطق پیرامونی همراه با شهرهای کوچکی که در این مناطق وجود دارد و ایجاد رابطه متعادل بین شهرها و روستاها می‌توان این امکان را فراهم کرد که مردم بر اساس خواست و ترجیح خود زندگی در مراکز شهرها و یا مناطق پیرامونی را برگزینند و در واقع هدف توسعه ایجاد الگویی جایگزین در مقابل زندگی تنگدست شهری است که مردمی که در آن زندگی می‌کنند آن را برای زندگی برگزیده باشند و نه از روی ناچاری خود را ناگزیر از اقامت در آن ببینند.

نکته دیگری که در خصوص مفهوم توسعه گفتنی است، این است که نباید توسعه به مفهوم فرایندی در جهت تبدیل جوامع روستایی به زندگی شهری که در بعضی موارد به مفهوم مدرنیزاسیون گرفته می‌شود، تلقی شود. بلکه جامعه روستایی گزینه‌ای در مقابل جامعه شهری - صنعتی مطرح می‌شود و تأکید بر این موضوع است که جز استراتژی شهری - صنعتی راه دیگری هم برای زندگی بشر وجود دارد و مناطق روستایی دارای امکاناتی برای این منظور هستند. در این میان دولت به‌عنوان عامل ترکیب‌کننده و متعادل‌کننده نقش کلیدی و مؤثری دارد. نقشی که میزان دخالت آن اندازه‌ای بهینه دارد، نه کمتر و نه بیشتر. مدیریت شهری با توجه به مؤلفه‌های کنترلی خود در جهت بخشی در فضای پیراشهری تلاش می‌کند ساختاری مناسب از توسعه یافتگی و خدمات را برای شهروندان ارائه دهد که این پژوهش برای شناخت فرایند و تأثیرگذاری مؤلفه‌های شهری بر روی پیرامون شهرها و فضای توسعه یابی در جهت کشف تجربه زیسته افراد پیراشهرنشین از مفهوم توسعه برمی‌آید.

روشن‌شناسی

پژوهش‌های کیفی بر اساس تجربه و مشاهدات مستقیم پژوهشگر بر اساس نگاه کنشگران اجتماعی و تعبیر و تفسیرهای آنان آغاز می‌شود. از مزیت‌های مهم دیدگاه کیفی، جمع‌آوری اطلاعات بسیار دقیق و نزدیک به موضوع مورد مطالعه است. در بعضی از موضوع‌ها مانند نگرش‌ها، تفکرات، عقاید و نظرات افراد (پیرامون مسائل مختلف اجتماعی) و رفتارهای انجام‌پذیر، با پرسشنامه امکان دستیابی به واقعیت‌های آن خیلی ضعیف است (Simpson & Ash, 2020). همان‌گونه که پدیدارشناسی، می‌تواند به‌عنوان نوعی استراتژی تحقیق یا به‌عنوان نوعی نگرش (مجموعه نظام خاصی که یک موضوع را در چهارچوب آن بتوان تحقیق کرد) مطرح شود، این پژوهش، توصیف، اکتشاف و تجزیه و تحلیل پدیدارها است؛ بنابراین پدیدارشناسی صرفاً در مقام آن نیست که به حقیقت پدیده‌های ذهنی دست یابد، بلکه می‌خواهد بداند این پدیدارها چه رابطه‌ای با ارگانسیم حسی و بدنی و عوامل محیطی دارند (Morley, 2019). در واقع پدیدارشناسی، هم توضیح ذهن است و هم توضیح و تفسیر محتوا و موضوع ذهن، خواه آن موضوع وجود واقعی داشته و موافق با دنیای خارج باشد و خواه وجود واقعی نداشته و موافق با دنیای خارج نباشد (Cibangu & Hepworth, 2016). هدف پژوهش پدیدارشناسی، توصیف صریح و شناسایی پدیده‌ها است آن‌گونه که در موقعیتی خاص توسط افراد ادراک می‌شوند، در واقع پدیدارشناسی به توصیف معانی یک مفهوم یا پدیده از دیدگاه عده‌ای از مردم و برحسب تجارب زیسته آنان در آن مورد می‌پردازد؛ بنابراین، در پی فهم تجارب مشترک عده‌ای از مردم است.

همچنین پدیدارشناسی به کسب فهم عمیق‌تری از ماهیت و معانی تجارب روزانه کمک می‌کند (Kholmi, Triyuwono, Purnomosidhi, & Sukoharsono, 2015). به‌طور کلی می‌توان گفت که مفروضات تحت پژوهش پدیدارشناسی، عبارت است از اینکه فرآیند پیچیده‌ای از پدیده‌ها، ویژگی‌های شخصی و رفتارهای افراد مرتبط با پدیده مورد نظر و هر نوع مفاهیم دیگری در خصوص آن را می‌توان از طریق تحلیل تجارب زندگی بهتر فهم نمود؛ و به‌نوعی بینش از طریق داده‌های گردآوری‌شده از مشارکت‌کنندگان در تحقیق دست‌یافت؛ به نظر می‌رسد که این‌گونه خاص از تحقیق بتواند دانشی توانمند و بومی در باب چیرستی پدیده مورد مطالعه فراهم نماید (Cibangu & Hepworth, 2016).

ابزار در پدیدارشناسی عموماً مصاحبه‌های نیمه ساخت‌مند است که البته می‌توان از سایر انواع فنون گردآوری داده‌ها بررسی اسناد نیز بهره گرفت (Morley, 2019). تحلیل داده‌های پدیدارشناسی، نیز از طریق تقلیل گزاره‌های معنی‌دار به درون تم‌ها و سپس نگارش توصیفاتی متنی و ساختاری صورت می‌پذیرد. برخی از پژوهش‌ها از قطعه‌های وصفی موارد یا شرکت‌کنندگان خاص بهره‌مند می‌شوند و به‌حق حفظ حریم شخصی لطمه نمی‌زنند.

برای دریافت معنای توسعه در بین مناطق پیراشهری با ۴۳ نفر مصاحبه نیمه ساختاریافته صورت گرفت. افراد به شیوه تصادفی انتخاب شدند. با توجه به تقسیم‌بندی که مناطق پیراشهری انجام شد سعی گردید از همه مناطق به تعداد برابر مشارکت‌کننده برای مصاحبه انتخاب شود ضمن آنکه به مدت سکونت آنان نیز توجه داشتیم حداقل زمان سکونت در منطقه ۳ سال بود یعنی افرادی که کمتر از این مدت در آن منطقه

سکونت داشتند مورد مصاحبه قرار نمی گرفتند. همچنین در این پژوهش سعی شد با مطلع ترین افراد محله (عدم اختلال در مشاعر و زوال عقل) در خصوص معنای که توسعه برایشان دارد، مصاحبه شود.

جدول ۴. نام مناطق و محلات تحت مصاحبه در پژوهش

ردیف	مناطق شهری	محلات پیراشهری	ردیف	مناطق شهری	محلات پیراشهری
۱	منطقه یک	کوی عرفان، مسجد امام رضا، پستک، کوی حسینی، شهرک فرهنگیان، سیاه اسطلخ	۴	منطقه چهار	پاره بیجار، صف سر، احمد گوراب، عینک، سلیمانداراب، معلولین، ولکس، پاسکیاب، نخود چر، حافظ آباد
۲	منطقه دو	ندارد	۵	منطقه پنج	جاده لاکان، پل طالشان، پیام نور، کوی بیانی، انتهای باهنر، قلعه سرا و دولت آباد
۳	منطقه سه	هلال احمر، کوی امام رضا، شالکوه، پیر کلاچای، کسبخ، آب آسیاب، آج بیشه			

عمده ترین و متداول ترین روش و معیار در پژوهش های کیفی، صرف زمان زیاد در میدان، زاویه بندی، روش اعتبار پاسخگو و یا کنترل توسط مشارکت کنندگان است (Simpson & Ash, 2020). جهت تأمین اعتبار ابزار پژوهش پس از تهیه مهم ترین محورهای مصاحبه بر اساس تحقیقات مشابه و پژوهش ابتدایی که توسط مصاحبه های اولیه صورت پذیرفت، نتایج اولیه در اختیار مطلعان قرار داده شد (Morley, 2019)؛ در واقع مصاحبه ها در یک فرایند رفت و برگشتی به شکل کلی (هیئت نگر) مورد تأیید مصاحبه کنندگان قرار گرفت تا جهت گیری مصاحبه از روند اصلی خارج نشود، این امر باعث شد تا در مصاحبه های دوم و سوم که از مشارکت کنندگان دریافت شد مقولات و مفاهیم اکتشافی از اعتبار بالای برخوردار باشند؛ علاوه بر دریافت رضایت آگاهانه مشارکت کنندگان، به آنان اطمینان داده شد که هویتشان نیز ناشناس (با اسم مستعار) بماند.

در فرایند انتخاب نمونه نکته ای که باید مدنظر داشت این است که نمونه انتخاب شده تا چه حد در فرایند پژوهش کمک کننده است، زیرا در تحقیق کیفی هر پاسخگو و پاسخ هایش روشن کننده مسیر پژوهش است. فرایند انجام مصاحبه ها تا زمانی ادامه خواهد یافت که اشباع نظری حاصل شود به این معنا که با اضافه شدن نمونه های بیشتر به اطلاعات به دست آمده افزوده نشود. در تحقیق حاضر برای کسب حداکثر اطلاعات لازم در انتخاب نمونه ها تلاش شد تا از طبقات مختلف اجتماعی با سطح تحصیلات گوناگون قرار گیرند.

جدول ۵. مشخصات مشارکت کنندگان در مناطق پیراشهری رشت

ردیف	مؤلفه	مشخصه	تعداد	درصد	کل
۱	جنس	مرد	۲۶	۶۰٫۴۷	۴۳
		زن	۱۷	۳۹٫۵۳	
۲	سن	۱۵ تا ۳۰	۱۵	۳۴٫۸۸	
		۳۱ تا ۴۴	۱۰	۲۳٫۲۶	
		بالاتر از ۴۵	۱۸	۴۱٫۸۶	
۳	تحصیلات	بی سواد	۶	۱۳٫۹۵	
		دیپلم و پایین تر	۱۱	۲۵٫۵۸	

معنای توسعه در فضاهای پیراشهری... (پوررجبی و همکاران)

۴	ازدواج	فوق دیپلم و کارشناسی		۲۲	۵۱,۱۶	
		ارشد و بالاتر		۴	۹,۳	
۵	قومیت (اصالت خانواده پدری)	متأهل		۲۶	۶۰,۴۷	
		مجرد		۱۷	۳۹,۵۳	
۶	تعداد اعضای خانواده	بومی	رشت (گیلک)	۱۸	۴۱,۸۶	
			تات (تالش)	۷	۱۶,۲۸	
		مازندرانی (مازنی)		۴	۹,۳	
		آذری (ترک)		۸	۱۸,۶	
		ترکمن		۲	۴,۶۵	
		اقلیت دینی (مسیحیت)		۱	۲,۳۳	
		سایر اقوام		۳	۶,۹۸	
		۴ و پایین تر		۳۰	۶۹,۷۷	
		۵		۸	۱۸,۶	
		۶ و بالاتر		۵	۱۱,۶۳	
۷	اشتغال	آزاد (مغازه ثابت)		۷	۱۶,۲۸	
		آزاد (بدون ثابت)		۳	۶,۹۸	
		کارمند دولتی		۹	۲۰,۹۳	
		کارمند شرکت خصوصی		۴	۹,۳	
		کارگر ساده (بدون تخصص)		۶	۱۳,۹۵	
		کارگر ماهر (متخصص)		۲	۴,۶۵	
		بیکار	خانه دار		۵	۱۱,۶۳
			بازنشسته (از کار افتاده)		۳	۶,۹۸
			مستمری بگیربزیستی و کمیته امداد		۴	۹,۳

نتایج مصاحبه با افراد نشان می‌دهد: حدود ۶۰ درصد مصاحبه‌شوندگان آقا و ۳۹ درصد خانم بودند. حدود ۵۸ درصد از مصاحبه‌شوندگان جوانان مناطق پیراشهری بودند که در رده سنی کمتر از ۴۴ سال قرار داشتند و مابقی افراد بالاتر از ۴۵ سال (حدود ۴۱ درصد) جمعیت این پژوهشی را تشکیل دادند. بیشترین فراوانی در زمینه تحصیلات با ۵۱,۱۶ درصد از مشارکت‌کنندگان که اظهار کردند تحصیلاتشان فوق‌دیپلم و کارشناسی است روبه‌رو بودیم. همچنین ۶۰,۴۷ درصد افراد مشارکت‌کننده متأهل و ۳۹,۵۳ مجرد هستند. در زمینه اصالت خانوادگی و اشاره به قومیت پدری باید خاطر نشان کرد که اکثریت ساکنان (۲۵ نفر) پیراشهری رشت در این پژوهش ۵۸,۱۴ درصد افراد بومی استان گیلان (گیلانی) بودند و مابقی افراد (۱۸ نفر) معادل ۴۱,۸۶ درصد افراد از سایر قومیت‌های ایران بودند که به شکل طولانی مدت ساکن پیرامون شهر رشت شده بودند. بیشترین فراوانی به لحاظ بعد خانوار در این پژوهش چهار نفر و پایین تر گزارش شده است که معادل ۶۹,۷۷ درصد از مشارکت‌کنندگان است. همچنین ۳۱ نفر از افراد یعنی ۷۲,۰۹ درصد از جمعیت مشارکت‌کننده در پژوهشی حاضر، فعالین در عرصه کار و کسب درآمد تشکیل می‌داند و ۱۲ نفر معادل ۲۷,۹۱ درصد افراد بیکار بودند که خانه‌دار، مستمری‌بگیری و کمیته امداد و بازنشسته یا از کار افتاده را نیز جزوه این مجموعه به حساب آوردیم زیرا عملاً ارزش افزوده و درگیر فعالیت اقتصادی نبودند.

یافته‌های پژوهش

در ابتدا بر اساس تحلیل پاسخ‌های افراد پنج مؤلفه پیشرفته شدن، اخلاقی تر شدن، شفافیت همه‌جانبه، ارتقای کیفیت زندگی و ارتقای روانی اشخاص استخراج شد. در مؤلفه پیشرفته شدن یا پیشرفت مداری با پنج کدگذاری‌های اولیه (باز) مواجه هستیم (روبرو هستیم) که بر مفاهیم توسعه مردمی، جدایی‌گزینی، دسترسی به محله، از بین رفتن محدودیت‌ها و گستردگی امکانات استوار هستند و همچنین در مؤلفه اخلاقی تر شدن یا اخلاق مداری با پنج کدگذاری‌های اولیه (باز) مواجه هستیم (روبرو هستیم) که بر مفاهیم توسعه یعنی احترام، شکل‌گیری روابط اجتماعی، یادگیری مداوم، اهمیت نقش شهروندی و احترام به مردم استوار هستند و همچنین در مؤلفه شفافیت همه‌جانبه یا کیفیت مداری با چهار کدگذاری‌های اولیه (باز) مواجه هستیم (روبرو هستیم) که بر مفاهیم متأثر شدن نسبت به اخبار، سرعت در خبررسانی، آگاه و مطلع شدن و افزایش تعاملات اجتماعی استوار هستند و همچنین در مؤلفه ارتقای کیفیت زندگی یا روان مداری با پنج کدگذاری‌های اولیه (باز) مواجه هستیم (روبرو هستیم) که بر مفاهیم راحتی خرید، تنوع در انتخاب‌ها، داشتن سبک نوین، احساس راحتی و سهولت در دسترسی استوار هستند و در نهایت با مؤلفه ارتقای روانی اشخاص یا شفاف مداری با هفت کدگذاری‌های اولیه (باز) مواجه هستیم (روبرو هستیم) که بر مفاهیم منزلت یعنی پول داشتن، از بین رفتن تضادها، سازگاری با محیط اجتماعی، حس اثربخشی، امیدبخش بودن، رضایتمندی شخصی و اعتمادبه‌نفس استوار هستند که در ادامه همین فصل توضیحات هر کدام و در زمینه مفصل‌بندی آنان با مقوله‌های میانه و مرکزی روشن خواهد شد. لازم به ذکر است که مقولات از پاسخ‌های مشارکت‌کنندگانی که در حاشیه شهر (پیرا شهرنشینان) مبتنی بر معنا و تقلی که از مفهوم توسعه داشتن‌اند استخراج شده است و مبتنی بر اظهارات آنان (کشف ساختمان فکری در زمینه توسعه) یک کنش‌مندی را برای خود متصور بودند که بر پایه ساختار الگوریتمی کدگذاری محوری (مقولات اصلی) برپایه مفاهیم مستخرج شده یعنی پیشرفت مداری، اخلاق مداری، کیفیت مداری، روان مداری و شفاف مداری بر روی یک سازه مرکزی این پنج مؤلفه را به هم پیوسته و در یک منظومه فکری (سامان منطقی مفاهیم مرتبط) قرار می‌دادند که با توجه به رویکرد مقاله حاضر یعنی تأکید فهم توسعه یابی مناطق پیراشهری و فهم افراد پیرا شهرنشین (مشارکت‌کنندگان) بر مبنای تأکید آن در مصاحبه شناسایی و نام‌گذاری شد؛ این سازه مرکزی که با توجه به عملیات کدگذاری اولیه و ثانویه (خرده مقولات و مقولات اصلی) می‌توان در قسمت کدگذاری انتخابی (مقوله مرکزی) به آن اشاره کرد با عنوان شکل‌گیری منش قدرتمندانه شهری یک بسط‌تئوریک به جهت ارتباط منطقی با خرده مقولات و مقولات اصلی در فرایند کار را می‌توان در جدول شماره ۶ و نمودار شماره ۸ مشاهده کرد.

جدول ۶. فرایند کدگذاری و مقوله‌های استخراجی مصاحبه‌ها

فرایند کدگذاری		مشهود	
سازه‌ها (مفصل‌بندی)		مفاهیم	
مقوله مرکزی	مقولات اصلی	خرده مقولات	
کدگذاری‌گزینشی (انتخابی)	کدگذاری محوری (ثانویه)	کدگذاری باز (اولیه)	عنوان
شکل‌گیری منش قدرتمندانه شهری (از حاشیه درآمدگی پنهان)	پیشرفته شدن (پیشرفت محوری)	توسعه مردمی	فضاهای پیراشهری
		جدایی‌گزینی	
		دسترسی به محله	
		از بین رفتن محدودیت‌ها	
		گستردگی امکانات	

	اخلاقی تر شدن (اخلاق محوری)	توسعه یعنی احترام
		شکل گیری روابط اجتماعی
		یادگیری مداوم
		اهمیت نقش شهروندی
	شفافیت همه جانبه (شفاف محوری)	احترام به مردم
		متأثر شدن نسبت به اخبار
		سرعت در خبررسانی
		آگاه و مطلع شدن
	ارتقای کیفیت زندگی (کیفیت محوری)	افزایش تعاملات اجتماعی
		راحتی خرید
		تنوع در انتخابها
		داشتن سبک نوین
		احساس راحتی
	ارتقای روانی اشخاص (روان محوری)	سهولت در دسترسی
		منزلت یعنی پول داشتن
		از بین رفتن تضادها
سازگاری با محیط اجتماعی		
حس اثربخشی		
امیدبخش بودن		
رضایتمندی شخصی		
اعتماد به نفس		

مؤلفه‌های مشخص شده با عناوینی از قبیل پیشرفت محوری، اخلاق محوری، کیفیت محوری، روان محوری و شفاف محوری شناخته شد که با سؤالات مشخص شده که توانست یک ارتباط منطقی ما بین مفهوم توسعه و ارتباط آن با فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی برقرار سازد که این ساختار منتهی به درک منطقی محدوده پیراشهری کمک جهت بهبود وضعیت شهری و ارتقای سبک مدیریتی با توجه به مؤلفه از حاشیه درآمدگی پنهان که دال مرکزی این فرایند شناخته شده بتواند یک منش اجتماعی به شکل قدرتمندانه در جهت ساختارهای اجتماعی رقم بزنند. در این پژوهش ابتدا نمونه‌هایی با تأکید بر جامعه‌ی هدف انتخاب شدند. این نمونه‌ها، افراد ساکنین در فضاهای پیراشهری شهر رشت بودند. در فرایند نمونه‌گیری نظری در روش تحقیق کیفی با رویکرد پدیدار شناختی، مصاحبه عمیق با ساکنین در فضاهای پیراشهری تا اشباع نظری^۱ به ۴۳ نفر رسیدند و مصاحبه‌هایی که با ۴۳ نفر از پیراشهرنشینان انجام شد بعد از پیاده‌سازی داده‌ها، کدگذاری گردید و سپس بر اساس تحلیل مضمون به مفاهیم و مقولاتی پرداخته شده است. در مصاحبه‌های انجام شده، تمرکز پرسشگر بر بساخت معنای توسعه در بین مناطق پیراشهرنشین بود. در مجموع با ۴۳ نفر از افراد مصاحبه عمیق و نیمه ساختاریافته انجام شد. همچنین جهت تحلیل داده‌های مصاحبه‌ها بر مباحثی که پیرامون معنای توسعه در بین مناطق پیراشهری، تمرکز

^۱ اشباع نظری یک معیار برای کشف رسیدن به تکرار داده‌های قبلی است. بدین معنی که پژوهشگر با داده‌هایی مواجه می‌شود که تکراری بوده و مرتب تکرار می‌شوند.

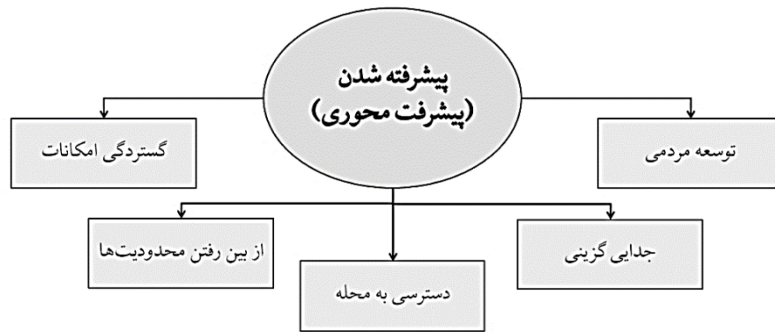
شد. در ابتدا کدگذاری باز انجام گردید و کدهایی که از نظر محتوایی نزدیک به هم بودند، از طریق نرم افزار MAXQDA 2020 در یک گروه قرار داده شد و مفهوم جداگانه‌ای را تشکیل دادند که سپس بر اساس نزدیک بودن بعضی از مفاهیم باهم، یک مقوله تشکیل شد. بر اساس همین فرآیند، پژوهش حاضر دارای پنج مقوله محوری است. به ترتیب توضیحات مقوله اول با عنوان «توسعه به معنای پیشرفته شدن یا به عبارتی پیشرفت محوری» است که پنج مفهوم برای آن تشخیص داده شد. مقوله دوم با عنوان «توسعه به معنای اخلاقی تر شدن یا به عبارتی اخلاق محوری» است که این مقوله نیز دارای پنج مفهوم است. مقوله سوم با عنوان «توسعه به معنای شفافیت همه‌جانبه یا به عبارتی شفاف مداری» هست که چهار مفهوم در دل آن جای گرفت. عنوان مقوله چهارم «توسعه به معنای ارتقای کیفیت زندگی یا به عبارتی کیفیت مداری» مشخص گردید که این مقوله نیز دارای پنج مفهوم است. در نهایت مقوله پنجم «توسعه به معنای ارتقای روانی اشخاص یا به عبارتی روان مداری» تشخیص داده شد که ذیل این مقوله، هفت مفهوم جاگذاری شده است. در ادامه گزارش مربوط به موضوع پژوهش، با سرفصل‌های ۵ مقوله موردنظر همراه با نموداربنندی مربوطه ارائه شده است. لازم به ذکر است که در نمودار تشریحی ذیل هر مقوله محوری، کدگذاری باز و مفهوم نیز با جزئیات به نمایش گذشته شده است.

۱- توسعه به معنای پیشرفته شدن (پیشرفت محوری)

پیشرفت ابعاد وسیعی دارد. پیشرفت موجب از بین بردن اختلاف نوع و درجه می‌شود و آن را اصلاح می‌کند، همچنین دانش را افزایش می‌دهد؛ بنابراین فرد به دنبال افزایش سطح آموزش، بهبودی سلامت برای تمام سنین و افزایش نفوذ و تسلط بر منابع می‌رود (Crane & Malloy, 2021). زمانی که وضعیت سلامت بهبود یابد، زندگی بهتری فراهم می‌شود و آگاهی افزایش می‌یابد، آموزش مردم متناسب می‌شود؛ و افراد تحصیل کرده می‌توانند خودشان را با شرایط سازگار کنند و به راحتی تغییر نمایند. پیشرفت در زمینه‌ی رشد اقتصادی، فرصت برای زندگی، راحتی بسیار، افزایش آگاهی و سفر و ترکیبات مهم پیشرفت را ایجاد می‌کند. به عنوان نمونه کاظم بیان می‌کند که «پیشرفت همه‌جانبه محله و منطقه ما از جانب مردم و مشارکتی که آنان نسبت به حس وظیفه‌شناسی خود به محل می‌دانند باعث می‌شود». پیشرفت باعث افزایش آزادی افراد و گروه‌ها می‌شود. در افزایش میزان تناسب، به نژاد، مذهب، یا جنس توجهی نمی‌شود، افراد فرصت زندگی را همان گونه که آرزو دارند به دست می‌آورند، می‌توانند وارد حرفه‌ی موردعلاقه‌شان شوند و بهترین بهره‌ی توانایی‌شان را به دست آورند، پیشرفت، رفاه را برای نسل بشر به ارمغان می‌آورد و همه چیز را تغییر می‌دهد، خصوصاً برای تمامی مردم در کلیه‌ی سطوح. به گفته‌ی منکن، «تغییر، پیشرفت نیست»، اما برای پیشرفت، تغییر لازم است (Zambon & Salvati, 2019). زندگی بشر ترقی کرده است؛ پیشرفت در جامعه، ضروری و تقریباً غیرقابل اجتناب است و رشد اقتصادی و پیشرفت، اهداف حیاتی همه‌ی جوامع هستند، مهم این است که برنامه‌ریزی صحیح و ساختاری مناسب برای آن مشخص شود.

به همان سان باید توجه داشت که مسیر پیشرفت همیشه هموار، مثبت یا خوب نخواهد بود. این یک روند رو به رشد در محله است که ساختار اجتماعی محل را ارتقا می بخشد؛ در این مورد یکی از مشارکت کنندگان (شیرین) این گونه می گوید که «قرار نیست همیشه یک مسیر رو به روشنایی در محله داشته باشیم همین که از یکسری امکانات ابتدایی برای زندگی کردن تو این محل برخوردار باشیم خودش دلخوشی ماست». ثبات اجتماعی باعث اختلال در کارکردهای فرهنگی و اقتصادی در یک محیط می شود آن پویایی که از آن صحبت به میان می آید به این منظور است که یک شیوه معین از مسیر را برای محلات روشن می کند توجه به بعد فرهنگی اجتماعی در ساختار پویا (Tura & Ojanen, 2022) یا به عبارتی پیشرفت در محله این نگرش را ایجاد می کند که روند به شکل تکاملی طی خواهد شد. فریدریش آوگوست فون هایک در بحث ضرورت پیشرفت می نویسد: «در پاسخ به این سؤال که اگر مجبور می شدیم توقف کنیم، آیا توقف در مرحله فعلی پیشرفت بهتر از توقف در یک صدسال پیش نبود؟ احتمالاً جوابی نداریم بدهیم» (Valenzuela-Levi, Fuentes, Ramirez, Rodriguez, & Señoret, 2022).

این روند تکامل با حمایت اجتماعی مردم یک منطقه شکل می گیرد دولت ها توانایی مالی جهت پوشش دادن بخش عظیمی از ساختار مردمی به شکل کلی را ندارند این شکل گیری یک روند مردم محورانه است آن چنان که وقتی از پیشرفت به عنوان توصیفی از ترقی و سعادت انسان نام می بریم. همچنین درباره مشارکت محلی محمدجواد نیز بیان می کند «هرکاری که از دست ما بریاد برای این که بتوانیم بهتر زندگی کنیم در این محل انجام می دهیم» این موضوع نشان می دهد ساختار حمایتی در محل مسکونی تا چه اندازه می تواند جهت بهبود اوضاع محل کمک رسان باشد حتی این مشارکت در قالب طرح های زیرساختی نیز خود را نشان می دهد زهره: «لوله فاضلاب این محله چند وقت پیش دچار مشکل شده بود سه چهار نفر از کسبه با پولی که گذاشتند توانستند وضعیت فاضلاب رو درست کنند.» گرچه برخی ممکن است تصور کنند این یک بینش بسیار انسان محورانه است اما باید توجه کرد که پیشرفت، مفهومی بیش از یک رشد اقتصادی در میان مردم است. ترکیب ابعاد مختلف پیشرفت، امید به زندگی را افزایش داده و موجب کاهش نارضایتی در محیط و محله می شود. مردم ترجیح می دهند. زندگی شان بدون محدودیت (با امکانات) باشد تا محدود (بدون امکانات). علاوه بر آن امید به زندگی بهتر باعث می شود که مردم بگویند از زندگی لذت می برند.

شکل ۳. مؤلفه محوری پیشرفته شدن (پیشرفت محوری) و مفاهیم ذیل آن

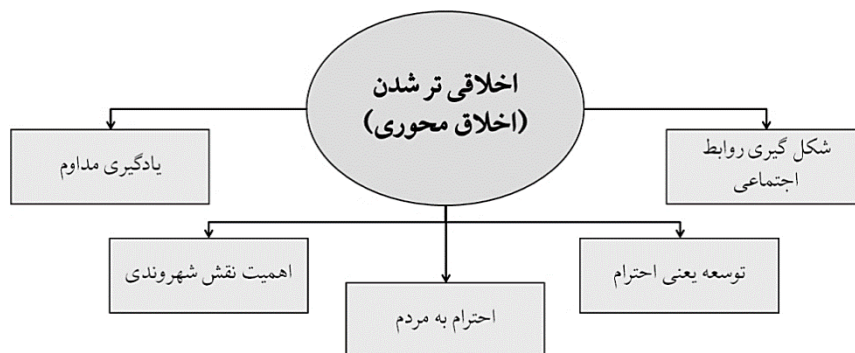
در این مورد دسترس‌پذیری به محلات، گسترده‌گی امکانات رفاهی در محله، جدایی‌گزینی در درون محلات حاشیه شهری، رشد و ترقی و بهبود زندگی در محله آن‌هم از جانب مردم و از بین رفتن محدودیت‌های اجتماعی که روابط بین فردی را تنگ‌تر می‌کند به‌عنوان نمونه اصغر بیان می‌کند که «از وقتی این شبکات اجتماعی آمده تقریباً وضعیت رسیدگی به محله ما هم متفاوت شده قبلاً مثل یک محله بدرنخور و کثیف نگاه می‌شد امروز خودمان که اینجا سکونت داریم می‌دونیم که وضعیت خیلی فرق کرده به محله مجاور برسند به ما رسیده انگار میدونید یک به هم پیوستگی پیدا شده در محلات.» این عامل باعث خواهد شد که جامعه با ساختاری منسجم همراه شود تا بستر پیشرفت را همگانی سازد. هر کدام از عوامل به شکلی هم زمان این وضعیت را ایجاد می‌کند که شکل پیشرفته‌تر شدن را در محله شاهد باشیم در ادامه هر کدام از عوامل بالا را توضیح و ذکر خواهد شد که نکات گفته شده در یک پیوستار واحد درک و فهم می‌شود.

۲- توسعه به معنای اخلاقی‌تر شدن (اخلاق محوری)

شکل‌گیری منش اخلاق مدارانه مبتنی بر آموزه‌های گذشته و سبک جدیدی که افراد در ارتباط با یکدیگر در قالب احترام تجربه می‌کنند، یک ساخت اجتماعی محترمانه را در جامعه شکل می‌دهد که گاه در حاشیه‌های شهر با موضوعات غیراخلاقی به شدت برخورد می‌شود، مهتا می‌گوید: «تو محل نمیتونیم بپذیریم کسی به کس دیگه احترام نزاره.» توجه به ویژگی‌های ساختاری جامعه‌ی که در آن زندگی می‌کند و اینکه روابط با یکدیگر یک فرایند گردآوری داده و اطلاعات برای یادگیری مداوم است و ایجاد بستر مناسب برای شکل دادن به نقش شهروندی و شهروندمداری که ساختار را به شکل محترمانه برای مردم ایجاد می‌کند، توسعه را به معنای احترام بخشی به یکدیگر معنا می‌کنند و در قالب ایجاد روابط صمیمانه یک اخلاق محوری مبتنی بر ایجاد حس نوع‌دوستی را مقدم می‌دانند. در این باره رحمت می‌گوید: «ساختار شهری باید به شکلی باشد که همه مردم بتوانند توش از حق برابری برای ابراز احساسات و ابراز تمایلات

شخصی خودشون داشته باشند». اخلاق توسعه به مجموعه گرایش‌ها، باورها و ارزش‌های پذیرفته شده در مقیاس اجتماعی اطلاق می‌شود که امکان توسعه را فراهم می‌کند (Dziecielski et al., 2021). اخلاق توسعه با مجهز شدن یک ملت به ویژگی‌های فرهنگی آغاز می‌شود و با ویژگی‌های سیاسی به پیش می‌رود و در سطح اقتصادی متبلور می‌شود و در نهایت جامعه‌ای را می‌سازد که برای آینده و تک تک اعضایش برنامه‌ای خاص دارد.

اکنون که تعادل و توازن جهانی به هم خورده است (Yang, Dong, & Yi, 2022). امنیت سیاسی، فرهنگی و اقتصادی «دولت، ملت» ها به دلیل تبعیت از مدل‌ها و برنامه‌های توسعه جهانی مورد هجوم قرار گرفته، و برخلاف این ادعا که مدل‌ها و برنامه‌های توسعه سازمان‌های بین‌المللی و وابسته به سازمان ملل به دنبال خدمت به کشورهای عقب‌افتاده یا در حال توسعه است مهیار بیان می‌کند: «زمانی که اینجا خونه خریدیم واقعاً حس شهروند بودن به ما دست دادن هستیم که در حاشیه شهر یک منطقه مسکونی خریدی می‌خوای زندگی کنیم نه قاعدتاً از اول این خونه رو خریدیم حس ما حس شهروندی بوده تعلق شهری اندازیم به شهری». اما با اجرای این برنامه‌ها منافع اساسی که صیانت، عدالت و بهره‌وری متناسب با کرامت را به دنبال داشته باشد، عاید این دسته از کشورها نشده و دچار فقر مضاعف و از دست دادن دارائی‌های سیاسی، فرهنگی و اقتصادی بومی خودشان شده‌اند.

شکل ۴. مؤلفه محوری اخلاقی تر شدن (اخلاق محوری) و مفاهیم ذیل آن

پیشرفت و تعالی یک منطقه وابسته است به طرز نگرانی تلقی افراد نسبت به موضوعی که آنان در جهت شفافیت هرچه بیشتر تلاش می‌کنند تا واضح و روشن تر شود این وضوح و شفافیت گاه در حوزه احترام و احترام ورزی شکل می‌گیرد در واقع مردم به این باور هستند که هرچقدر اطلاعات و آگاهی گسترش پیدا کرده است، احترام و وجه شهروندی آنان بیشتر مورد لحاظ قرار گرفته در واقع امروز با وضعیت شهروند محترم مواجه هستیم. کاوه: «اینکه افراد از شأن و شخصیت همدیگر دفاع بکنند برای اون ارزش قائل باشند توسعه است». نگاه افراد در مرکز نیز تا اندازه زیادی وابسته به این موضوع و مفهوم شکل می‌گیرد. اخلاق توسعه، یکی از گرایش‌های اخلاق کاربردی است که مورد توجه دنیای امروز قرار گرفته است (Torkayesh

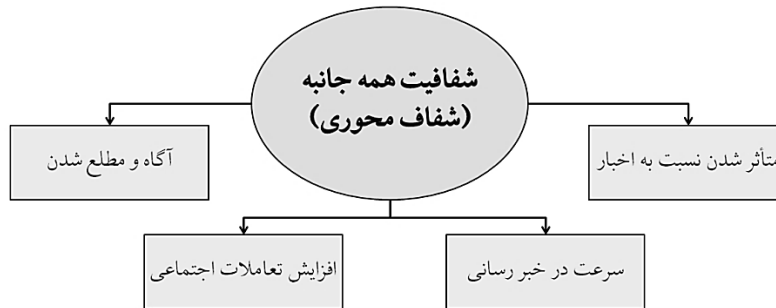

(Torkayesh, 2021 &). ضرورتی که مدیران و برنامه ریزان جامعه جهانی را به این نقطه هدایت کرده تا اصول اخلاقی خاصی را بر برنامه‌های توسعه جهانی حاکم کنند.

۳- توسعه به معنای شفافیت همه‌جانبه (شفاف محوری)

معنای شفافیت در طول سال‌ها (به‌ویژه در دهه گذشته) تغییرات جدی یافته است. این تغییرات عمدتاً ناشی از تحولات مهم در عرصه‌های فناوری و اجتماعی بوده است. ناگفته پیداست که با استمرار این تحولات، معنای شفافیت نیز تکامل می‌یابد. برای نمونه در گذشته «دسترسی به اطلاعات» مترادف شفافیت بود، اما امروزه تنها «استفاده‌پذیری اطلاعات» (با تعریف و دقت‌های حقوقی و فنی زیادی) مصداق آن است. ریحانه می‌گوید: «وقتی از طریق فضای مجازی می‌توانیم بدانیم فلان متهم بانکی چقدر اختلاس کرده معنی آن یعنی اینکه ساختاری که وجود دارد شفافیت را داراست». برخی پژوهشگران از جمله لیندستد و نورین، شفافیت را به منزله قابلیت دسترسی به اطلاعات تعریف می‌کنند و بیان می‌دارند که یک مؤسسه شفاف، مؤسسه‌ای است که افراد درون و بیرون آن بتوانند به‌منظور شکل دادن به نظراتشان در مورد اقدامات و فرآیندهای درون آن مؤسسه، اطلاعات موردنیازشان را به دست آورند (Bhutoria & Aljabri, 2022). از منظر این دو پژوهشگر، مظهر شفافیت، شیشه است که امکان نگاه کردن به درون آن وجود دارد و بنابراین یک مؤسسه، یک فرد و یک جامعه وقتی شفاف است که بتوان به درون آن نظر انداخت و از آنچه درمی‌گذرد، مطلع شد تحقق شفافیت از طریق ابزارهای مختلفی حاصل می‌شود که در طول زمان این ابزارها کامل‌تر می‌شوند. داوود: «کوچک‌ترین اتفاقی در کوچک‌ترین نقطه از کشور بیفته منی که تو این خرابه هستم در کوتاه‌ترین زمان ممکن خبر رو می‌شنوم و می‌خونم حتی تحلیلش می‌شنوم یعنی چی یعنی من با آدمی که تو وسط تهران نشسته تفاوت ندارم». برای نمونه اگر یک‌صد سال پیش «ارائه مذاکرات مجلس شورای اسلامی از طریق رادیو» مصداق شفافیت بود، امروزه تنها «پخش زنده و ارائه آرشیو صوتی و تصویری، و نیز ارائه برخط خلاصه و مشروح مذاکرات از طریق وب، با قابلیت جستجوی موضوعی و فردی» را می‌توان به‌عنوان مصداق شفافیت نام برد.

شفافیت صرف به‌تنهایی موجب حل مسائل و مشکلات جامعه نظیر فسادها و عدم کارآمدی‌ها نخواهد شد، اما شفافیت با ایجاد زیرساخت و بستری مناسب برای رسیدن جرم بالا اطلاعات درست و به‌موقع به مخاطبین آن، موجب خواهد شد تا مسائل باکیفیت بالا و کم‌ترین هزینه حل شوند. در واقع با ایجاد شفافیت، هزینه ارتکاب خواهد رفت و ارتکاب جرم به اصطلاح به‌صرفه نخواهد بود، چراکه هزینه زیادی را برای فرد مجرم خلق خواهد کرد که از جمله آن‌ها آبروریزی درملاءعام و قرار گرفتن در منظر عموم خواهد بود.

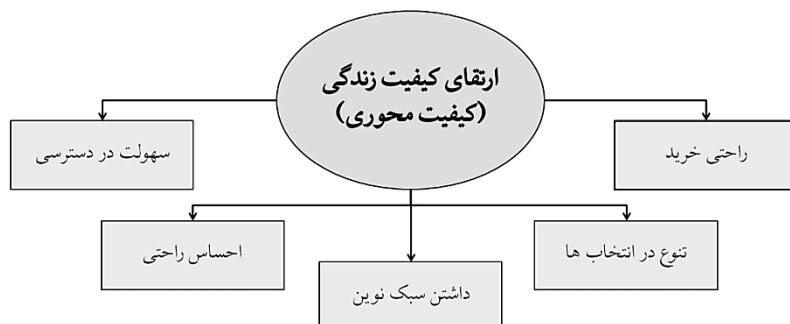
شکل ۵. مؤلفه محوری شفافیت همه جانبه (شفاف محوری) و مفاهیم ذیل آن

امروز بیش از هر زمان دیگری از اخبار اطلاعات به شکل مستمر و مداوم دریافت می‌کنیم در واقع این دریافت اخبار این متأثر شدن کمک‌کننده است برای این که شفافیت روشنایی و وضوح بیشتری بر روی عملکرد شهری و شهروندان و مسئولین شهری داشته باشند. تقی می‌گوید: «ما نمی‌فهمیم. ما این روزها اخبار و اطلاعات زیادی از رسانه‌ها و اینترنت و موبایل می‌خونیم و میبینیم. آگاه هستیم به شرایط زندگی اقتصاد و کسب‌وکار و... اما چه کنیم.» حتی زمینه‌های مباحث خرد نیز باید توجه به مفهوم شفافیت صورت گیرد تا فرایندهای پیگیری مداوم و استفاده از ظرفیت‌های موجود از طریق مردم فعال شود.

۴- توسعه به معنای ارتقای کیفیت زندگی (کیفیت محوری)

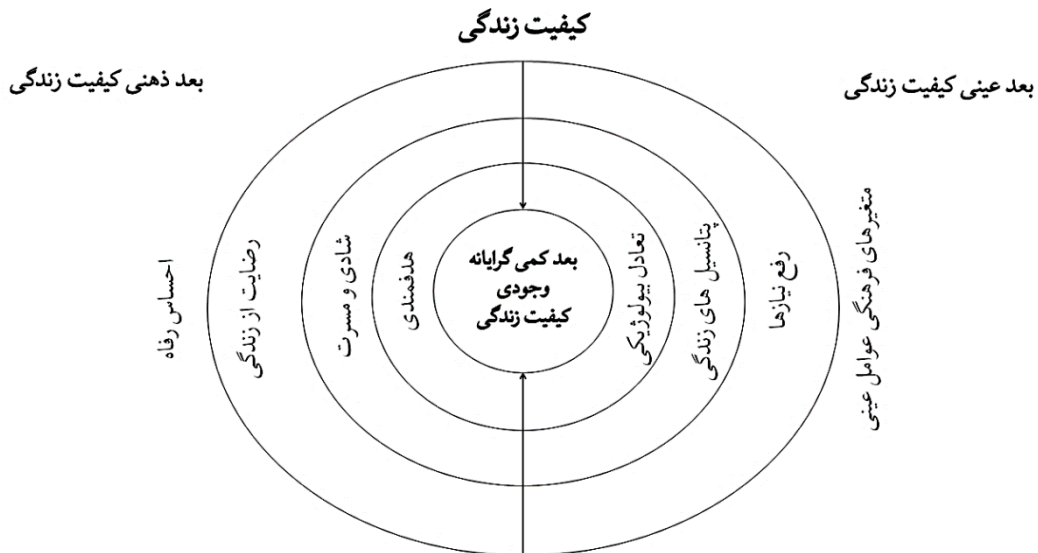
توسعه شهری به مفهوم رشد کمی عناصر کالبدی شهر برای اسکان جمعیت و ارتقای کیفیت زندگی، در قالب طرح‌های توسعه شهری رخ خواهد داد. محلات قدیمی و فرسوده شهر به‌عنوان کانون اولیه زیست ساکنان شهرها نقش تأثیرگذاری در حیات شهروندان داشته و یادآور خاطرات ارزشمند ساکنان خود می‌باشند که نقش مهم و تأثیرگذاری در هویت شهر و ساکنان خود داشته‌اند (He, He, Mu, & Peng, 2022)، به‌طوری‌که امروزه بافت‌های پیراشهری که در واقع هسته اصلی چگونگی تولد یک شهر و نحوه انعکاس فرهنگ زندگی مردمان آن شهر در طول دوره زمانی تحول و تکامل شهر بوده‌اند (Choudhary et al., 2020). اما امروزه این مناطق در پاسخگویی به نیاز شهروندان در مانده و ناتوان بوده و موجب ناپایداری و تهدید سلامت زیست شهر و شهروندان است؛ و با مشکلاتی مانند تراکم و تمرکز جمعیت و فعالیت‌ها، افول اقتصادی، افول کیفیت کالبدی، کاهش ارزش‌های محله‌ای و مسکونی افول کیفیت‌های اجتماعی، شرایط نامطلوب زیست‌محیطی، دشواری‌های دسترسی و مشکلات ترافیکی و انحطاط کیفیت‌های فرهنگی و بصری مواجه است که به‌عنوان یک تهدید جدی برای آینده شهر محسوب می‌شود. ابراهیم می‌گوید: «انقلد گرانی و تورم و شکل‌های این‌جوری در جامعه زیاد شده دیگه برای مردم فرقی نمی‌کنه که من این‌جا میشینم یا تو گلسار میشینم». در چنین شرایطی ارزش‌پذیری شهروندان ساکن کاهش یافته و علاوه بر اینکه نیازهای اساسی آن‌ها برآورده نشده شهر و شهروند کنونی را با تهدید بسیار

جدی «بحران هویتی»، «از خود بیگانگی» و «سرگشتگی» مواجه می‌سازد و مفهوم «شهر» و «زندگی شهری» را تنها در حد مکانی برای تأمین ابتدایی‌ترین نیازهای مادی انسانی (تغذیه، مسکن و...) در سطحی بسیار پایین تنزل می‌دهد.

شکل ۶. مؤلفه محوری ارتقای کیفیت زندگی (کیفیت محوری) و مفاهیم ذیل آن

کیفیت مجموعه‌ای از خصوصیات و مشخصات یک کالا یا خدمت است که احتیاجات و رضایت مصرف‌کننده را تأمین می‌کند. کیفیت زندگی مبحثی چند رشته‌ای بوده و یک مفهوم چندبعدی است. برای فهم ابعاد آن نیاز است ابتدا تعاریفی به اختصار از مفهوم کیفیت مطرح شود. در چارچوب کالبدی، کیفیت عبارت است از: «مجموعه‌ای از خصوصیات یا صفات مشخص که باعث متمایز کردن یک شیء از اشیای دیگر شده و انسان را قادر می‌سازد که در مورد برتری، مشابهت و یا فروری چیزی در مقایسه با چیزی دیگر قضاوت و حکم کرده و از نظر زیبا شناختی - در مورد زیبا یا زشت بودن، خوب یا بد بودن؛ و از نظر عملکردی - در مورد بهتر یا بدتر بودن و کارآمد یا ناکارآمد بودن آن قضاوت کند» (Croes et al., 2021). در همین رابطه محبوبه می‌گوید: «اون قدیما اینجا حاشیه شهر محسوب نمی‌شد اما امروز فرق کرده. شده یه جای پرت. با اینکه ما هنوز همونجایی هستیم که سال‌ها قبل بودیم اما حالا انگار عقب مونده تر محسوب میشیم.» انسان با عدم ادراک خود و رابطه‌اش با جهان پیرامون دچار هراس می‌شود؛ پس در پی یافتن آرامش خاطر است (Tura & Ojanen, 2022). تعلق خاطر در این میان ملجأ و پناهگاهی است تا انسان را از تعلیق‌رهایی بخشد و او را به تکه‌هایی از هستی پیوند زند. انسان تلاش دارد تا از طریق یافتن تشابهات و تمایزات خود با دنیای بیرون به شناختی نسبی از خود برسد (Sahoo, Gupta, & Srivastava, 2021). در واقع انسان به عنوان یک موجود اجتماعی نیاز به شناور شدن در دریای جمعیت دارد. هر چه فضا سرزنده‌تر و پر جنب‌وجوش‌تر باشد، به هم‌رنگی وی با جماعت یاری رسانده و «من» خود را به «ما» جمع قرین‌تر خواهد یافت (Komar, Chow, Kawabata, & Choo, 2022). در حال حاضر بسیاری از متخصصان معتقدند کیفیت زندگی دو بعد عینی و ذهنی دارد که جزئیات آن در نمودار شماره ۶ نشان داده می‌شود.

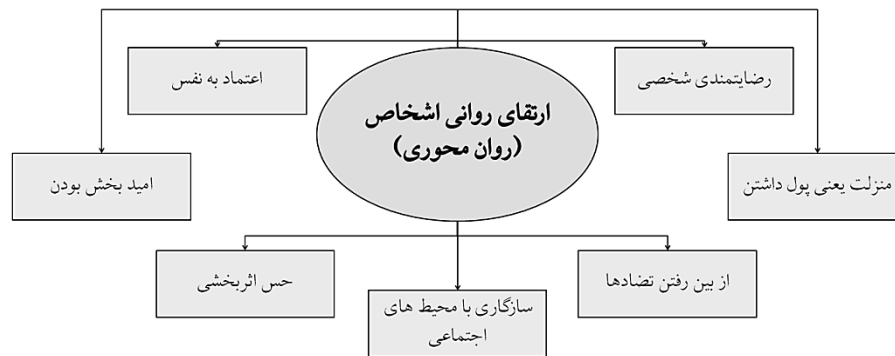

شکل ۷. مدل تلفیقی کیفیت زندگی

در یک جمع بندی می توان گفت کیفیت زندگی، در واقع ادراکی ذهنی از زندگی از دیدگاه شهروندان و ترکیب کنش بین خصوصیت های محیط و خصوصیت های افراد است. بنابراین مطالعه و بررسی سطوح کیفیت زندگی در یک شهر یا در سطح مناطق و محله های شهری، مستلزم سنجش ویژگی های محیط و ساکنان آن محیط است و در این راستا باید به بررسی پاسخ های افراد در ارتباط با سطح رضایت مندی آنها پرداخت. این مطالعات می توانند الگوی مناسبی برای تعیین معیارهای قابل سنجش در کیفیت زندگی باشند.

۵- توسعه به معنای ارتقای روانی اشخاص (روان مداری)

بهداشت روان یعنی سازش با فشارهای مکرر روانی زندگی روزانه، سازگاری و ایجاد تعادل و هماهنگی رفتارهای فرد با محیط زندگی، به گونه ای که ضمن حفظ تعادل روانی، در ارتباط با تغییرات و دگرگونی های محیط خویش نیز به تطابقی مؤثر و سازنده دست یابد آنان می گویند، هدف اصلی بهداشت روان پیشگیری از وقوع ناراحتی ها و حفظ سلامت روانی به منظور ایجاد محیط های فردی و اجتماعی سالم و مناسب و همچنین درمان اختلالات جزئی رفتاری است (Mazumdar, Sen, & Parekh, 2022)، به طوری که از وقوع بیماری های شدید روانی پیشگیری کند. داوود می گوید: «مسئله دقیقاً همین جاست که باید حس کنی دیده شدن رو. باید حس کنی که حرف هات شنیده میشه. جماعت زیادی دارن این گوشه زندگی می کنن و جماعت زیادی دارن برای اینها تصمیم میگیرن. آگاه تو بدونی که تصمیم گیر نهایی محل زندگیت خودتی قطعاً احساس می کنی که باید تو این مسیر تلاش بیشتری انجام بدی یا از اون طرف در مقابل ناکارآمدی ها خودت رو مسئول میدونی».

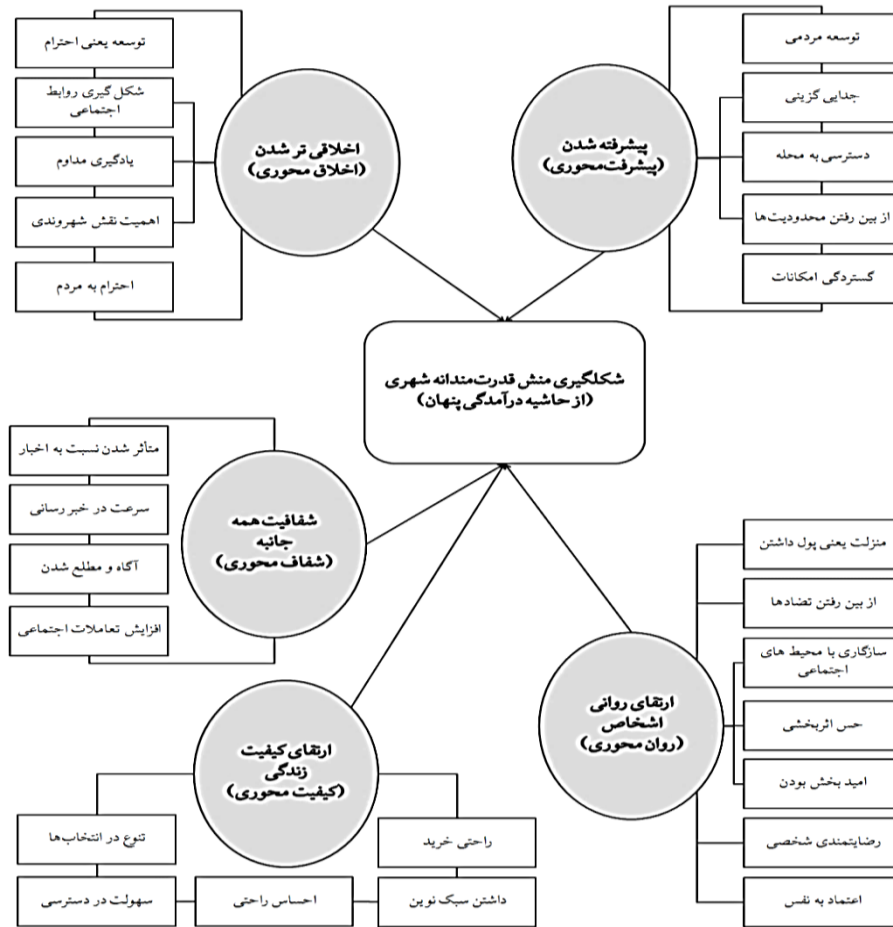
شکل ۸. مؤلفه محوری ارتقای روانی اشخاص (روان محوری) و مفاهیم ذیل آن

باید گفت مسائل اجتماعی می‌تواند زمینه‌ساز بروز مشکلات روانی در افراد شود، از این رو باید فضایی اجتماعی همراه با امیدواری، نشاط و تنوع‌پذیری به منظور کاهش میزان بیماری‌های روانی فراهم آید، سلامت انسان یک موضوع کیفی است و اکثریت افراد جامعه علیرغم اینکه بیمار محسوب نمی‌شوند، باید از نظر سلامت در رفاه باشند ارتقای سلامت روانی افراد جامعه باید جزو سیاست‌های کلی کشور باشد و برای تربیت نیروی انسانی و خدمات موردنیاز بیماران، باید بودجه مناسبی اختصاص داده شود (Annaka & Higashijima, 2021). در واقع یکی از مشکلات ما ارتقای بهداشت روانی جامعه، نبود تمایل جدی مسئولان برای ارتقای سلامت روان است و این در حالی است که بهداشت و درمان به طور عام و سلامت روان به طور خاص، در اولویت‌های سلامت کشور برای بودجه‌بندی نیست طی سال‌های اخیر به موضوع بهداشت روان به اندازه کافی پرداخته نشده و کم‌لطفی خاصی از طرف مسئولان نسبت به آن وجود داشته است، اهمیت ندادن به بهداشت روان، عوارض زیادی دارد که یکی از آن‌ها این است که نه فقط بیماران نمی‌توانند از خدمات درستی برخوردار شوند، بلکه افراد سالم جامعه هم نمی‌توانند از خدماتی که می‌تواند سلامت روان آنان را ارتقا بدهد، استفاده کنند، بهداشت روان بحث بیمار و فرد سالم نیست، بلکه ارتقا دادن یکسری از خدمات سلامت و پیشگیری از ابتلا به بیماری‌های روانی است.

نتیجه‌گیری

دال مرکزی موجود در این پژوهش با توجه به ساختار پژوهش کیفی، شکل‌گیری منس قدرتمندان شهری یا همان از حاشیه درآمدی پنهان به این معنا که ما نظم اجتماعی زندگی روزمره را به بهترین شیوه اعمال شود یعنی اینکه شهر با توجه به اجزا و جزئیات مختلف ساختاربندی شده است (Conway et al., 2019)، جهت استفاده از هر ساختاری، کارآمدی آن مدنظر مدیریت شهری قرار داشته باشد (Larsson et al., 2022). بهینه‌سازی در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی از طریق فضا به شکلی که برنامه‌ریزی‌ها به نحوی بازخورد و کارآمدی داشته باشد که بتواند شهر را کنترل کرد (Abdillah et al., 2022). از این نظر است که یکی از مهم‌ترین حوزه‌های مورد غفلت قرار گرفته، مسئله حاشیه‌ی شهر و یا پیراشهرنشینی است. عوامل مختلفی می‌توانند در به‌روز شدن نگرش ساکنین حاشیه شهر نسبت مسائل اجتماعی خودشان مؤثر واقع شوند. با بهبود و گسترش روزافزون شبکه‌ی اینترنت در این مناطق؛

شاهد سرعت در انتقال اخبار، آگاه و مطلع تر شدن مردم نسبت به مسائل روز و به طور کلی شفافیت بیشتر در انتقال اخبار در مقایسه با قبل هستیم که با پژوهش پوررجبی و مجدلی (۱۳۹۸) همخوانی دارد.

شکل ۹. الگوی شماتیک طرح نظر ساکنین در مناطق پیراشهری

فراگیری دانش و بالا رفتن سطح اطلاعات مردم در موضوعات مختلف موجب افزایش تعاملات و درک بهتر نقش شهروندی‌شان شده است و همچنین ارتقاء (توسعه / بهبود) احترام بین فردی و روابط اجتماعی بهتر نسبت به قبل را با خود به همراه داشته است که در این زمینه با پژوهش‌های دزیسیلسکی و نیکام (۲۰۲۲) و پوررجبی و مجدلی (۱۳۹۸) مطابقت دارد در واقع بنیان‌های آگاهی دانش در مناطق باعث تضعیف عملکرد حوزه ارتباطی بین فردی می‌شود. سهولت در دسترسی به فروشگاه‌ها و انتخاب‌های متنوع‌تری که در مقایسه با قبل دارند شرایطی مشابه به یک خرید در سطح شهر را برایشان فراهم می‌سازد و این سبک‌های نوین موجب ایجاد احساس راحتی بیشتر در ساکنین حاشیه‌ی شهرها شده است. گسترش راه‌های ارتباطی بین شهر و حاشیه شهرها انتقال امکانات بیشتر به این مناطق را به همراه داشته است که با پژوهش‌های کوبش و اوردنیچک (۲۰۲۲) و نصیری و هنده خاله و همکاران (۱۴۰۰) همخوانی و هماهنگی دارد؛ و این امر باعث توسعه و به روز شدن این مناطق، از بین رفتن محدودیت‌ها، دسترسی راحت‌تر به محله‌ها و در یک کلام کمرنگ شدن نگرش جدایی‌گزینی این مناطق از شهرها را به دنبال داشته است. مجموع این عوامل موجب احساس رضایت‌مندی بیشتر ساکنین نسبت به قبل شده است.

در توسعه پایدار بهره‌مندی اکثریت جامعه از آثار توسعه و عدالت توزیعی به معنی تقسیم عادلانه فرصت‌های توسعه و بهره‌مندی از آثار و پیامدهای آن با تأکید بر اولویت تأمین نیازهای حداقل برای توده‌های فقیر از ویژگی‌های اصلی

آن به شمار می‌رود. به عبارتی می‌توان گفت که بین فقر و پایداری رابطه معکوس کاملی برقرار است و برای رسیدن به پایداری یا افزایش سطح آن به کاهش فقر و افزایش تعادل بین طبقات مختلف اجتماعی و اقتصادی نیاز است که در این زمینه با پژوهش‌های تیان کیان وانگ (۲۰۲۱) و همچنین علینقی پور و همکاران (۱۴۰۰) مطابقت دارد.

در جامعه‌ای با عدم تعادل شدید اقتصادی و با اکثریت فقیر، هر برنامه‌ای در زمینه بهبود شرایط بدون توجه به مسئله فقر و نیاز اکثریت فقیر به هدف نخواهد رسید و چنانچه بخشی از اهداف نیز برآورده شود، پایدار نخواهد بود. فقر بزرگ‌ترین خطری است که ثبات سیاسی، همبستگی اجتماعی و سلامت محیطی کره زمین را تهدید می‌کند. از آنجایی که بخش بزرگی از فقر در مناطق حاشیه شهری است، هرگونه راهبردی در زمینه کاهش و رفع آن مستلزم تجدیدنظر در دسترسی به منابع و توزیع عادلانه‌تر عوامل تولید از جمله زمین و منابع است. - بهترین روش برای بهره‌مندی فقرا از منافع رشد و درگیر کردن آن‌ها در افزایش محصول، عبارت است از توسعه سریع فرصت‌ها، اشتغال مولد و ایجاد چهارچوبی برای تأمین معاش پایدار برای همه. البته ایجاد فرصت‌های کافی برای اشتغال و معیشت پایدار از جمله مهم‌ترین و مشکل‌ترین کارها در فرایند توسعه جامعه است که در این زمینه با پژوهش‌های زامبون و سالواتی (۲۰۱۹) و محمد، اوبارویچینه و ون هام (۲۰۲۲)، هماهنگی لازم را دارد.

ناپایداری و عدم تعادل در سکونتگاه‌های شهری که نتیجه عدم تطبیق طرح‌ها و برنامه‌های به اجرا درآمده با خواسته‌ها و نیازهای واقعی مردم است، نقش مشارکت مردم در توسعه پایدار شهری، منطقه‌ی و محلی را نشان می‌دهد که در این زمینه با پژوهش‌های حیدیر و سین تاپ (۲۰۲۰) و پوررمضان (۱۳۹۹) مطابقت دارد. مردم، در چهارچوب جوامع شهری و روستایی، منابع به مفهوم منابع انسانی، طبیعی و سرزمین و مشارکت، ارکان توسعه انسانی پایدار را تشکیل می‌دهند. با این تفاوت که مشارکت در مقایسه با دو رکن دیگر نقش ساختاری داشته و دو عامل مردم و منابع در چهارچوب آن به فعلیت مطلوب درمی‌آیند؛ به عبارت دیگر مشارکت به دلیل اینکه هم هدف توسعه و هم وسیله رسیدن به آن است، ضمن آنکه نقش ترکیب‌کننده دو عامل دیگر را دارد و برآیند آن دو نیز به شمار می‌آید، عنصر کلیدی در فرایند توسعه پایدار تلقی شده و از آن به عنوان حلقه گمشده فرایند توسعه یاد می‌شود. در زمینه پیشنهادها نیز با توجه به یافته‌های پژوهش توصیه می‌شود، مؤلفه‌های بهره‌مندی اکثریت جامعه، فراگیری دانش، بالا رفتن سطح اطلاعات مردم و افزایش مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر مبنای رویکرد مشارکتی افزایشی در جهت تعادل بخشی سکونتگاه‌های پیراشهری در دستور کار مدیریت شهری قرار گیرد.

تشکر و قدردانی

این مقاله حاصل طرح تحقیقاتی با عنوان بر ساخت معنای توسعه در مناطق حاشیه‌نشین مبتنی بر فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی در مقطع (دکتر) مبتنی بر مصوب دانشگاه فردوسی مشهد در سال ۱۳۹۹ است که با حمایت مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور اجرا شده است بدین وسیله از مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور تشکر و قدردانی می‌شود.

- پوررجبی. میلاد؛ مجدی. علی اکبر (۱۳۹۸). عوامل مؤثر بر قانون‌گریزی در مناطق حاشیه‌نشین شهر مشهد. فصلنامه مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان. دوره ۱۳. شماره ۵۲. شماره صفحات: ۳۵-۶۰.
- پوررمضان؛ عیسی (۱۳۹۹). تحلیل میزان مشارکت جامعه محلی در توسعه سکونتگاه‌های پیراشهری مورد: خشکی‌جار در شهرستان رشت. فصلنامه توسعه فضاهای پیراشهری. دوره ۲. شماره ۲. شماره صفحات: ۹۵-۱۱۰.
- علینقی پور. مریم؛ پوررمضان. عیسی؛ مولائی. هاشم‌نصراله (۱۴۰۰). تبیین زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی پیرامون کلانشهر رشت. فصلنامه توسعه فضاهای پیراشهری. دوره ۳. شماره ۶. شماره صفحات: ۱۰۷-۱۲۸.
- نصیری هندخاله. اسماعیل؛ امیرانتخابی. شهرام؛ تاج. سروش (۱۴۰۰). پایش زیست‌پذیری سکونتگاه‌های ناکارآمد پیراشهری کلانشهر رشت مورد محله عینک. فصلنامه توسعه فضاهای پیراشهری. دوره ۳. شماره ۶. شماره صفحات: ۱۲۹-۱۴۶.
- Abass, A. S., & Kucukmehmetoglu, M. (2021). **Transforming slums in Ghana: The urban regeneration approach.** *Cities*, 116, 103284. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103284>
- Abdillah, K. K., Abdul Manaf, A., & Awang, A. H. (2022). **Land tenure security for low-income residents' urban livelihoods: A human development approach review of temporary occupation license.** *Land Use Policy*, 119, 106223. doi:<https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2022.106223>
- Adinarayana, B., & Mir, M. S. (2020). **Development of Bicycle Safety Index Models for Safety of Bicycle Flow at 3-Legged Junctions on Urban Roads under Mixed Traffic Conditions.** *Transportation Research Procedia*, 48, 1227-1243. doi:<https://doi.org/10.1016/j.trpro.2020.08.145>
- Adolfsson, P., Lindblad, J., & Peacock, S. (2021). **Translations of sustainability in urban planning documents — A longitudinal study of comprehensive plans in three European cities.** *Cities*, 119, 103360. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103360>
- Andreev, D. V., & Makarova, M. (2022). **Development of Digital Technologies in the Transport Infrastructure of Yakutia.** *Transportation Research Procedia*, 61, 426-430. doi:<https://doi.org/10.1016/j.trpro.2022.01.069>
- Annaka, S., & Higashijima, M. (2021). **Political liberalization and human development: Dynamic effects of political regime change on infant mortality across three centuries (1800-2015).** *World Development*, 147, 105614. doi:<https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2021.105614>
- Asibey, M. O., Poku-Boansi, M., & Adutwum, I. O. (2021). **Residential segregation of ethnic minorities and sustainable city development.** Case of Kumasi, Ghana. *Cities*, 116, 103297. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103297>
- Beshir, M., Mohamed, M., Welch, S., & Rush, D. (2021). **Modelling the effects of boundary walls on the fire dynamics of informal settlement dwellings.** *Fire Technology*, 57(4), 1753-1781.
- Bevan, A., & Wilson, A. (2013). **Models of settlement hierarchy based on partial evidence.** *Journal of Archaeological Science*, 40(5), 2415-2427. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jas.2012.12.025>
- Bhutoria, A., & Aljabri, N. (2022). **Patterns of cognitive returns to Information and Communication Technology (ICT) use of 15-year-olds: Global evidence from a Hierarchical Linear Modeling approach using PISA 2018.** *Computers & Education*, 181, 104447. doi:<https://doi.org/10.1016/j.compedu.2022.104447>

- Bittencourt, T. A., & Giannotti, M. (2021). **The unequal impacts of time, cost and transfer accessibility on cities, classes and races.** *Cities*, 116, 103257. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103257>
- Blaya, C. (2019). **Cyberhate: A review and content analysis of intervention strategies.** *Aggression and Violent Behavior*, 45, 163-172. doi:<https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.05.006>
- Choudhary, S. A., Khan, M. A., Sheikh, A. Z., Jabor, M. K., Nordin, M. S. b., Nassani, A. A., . . . Zaman, K. (2020). **Role of information and communication technologies on the war against terrorism and on the development of tourism: Evidence from a panel of 28 countries.** *Technology in Society*, 62, 101296. doi:<https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2020.101296>
- Cibangu, S. K., & Hepworth, M. (2016). **The uses of phenomenology and phenomenography: A critical review.** *Library & Information Science Research*, 38(2), 148-160. doi:<https://doi.org/10.1016/j.lisr.2016.05.001>
- Conway, D., Robinson, B., Mudimu, P., Chitekwe, T., Koranteng, K., & Swilling, M. (2019). **Exploring hybrid models for universal access to basic solar energy services in informal settlements: Case studies from South Africa and Zimbabwe.** *Energy Research & Social Science*, 56, 101202. doi:<https://doi.org/10.1016/j.erss.2019.05.012>
- Crane, C., & Malloy, M. (2021). **The development of temporal-spatial meaning in personal recounts of beginning L2 writers of German.** *System*, 99, 102498. doi:<https://doi.org/10.1016/j.system.2021.102498>
- Croes, R., Ridderstaat, J., Bąk, M., & Zientara, P. (2021). **Tourism specialization, economic growth, human development and transition economies: The case of Poland.** *Tourism Management*, 82, 104181. doi:<https://doi.org/10.1016/j.tourman.2020.104181>
- Daniels, R. H. (2021). **Spatio-temporal modelling of informal settlement growth using a hybrid GIS and CA-Markov model.**
- Daramola, A. Y. (2018). **Transport operations and sustainable development in the informal economy: The case of commercial motorcycles in Ibadan.** *Cities*, 81, 101-107. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2018.03.019>
- Dekel, T., Meir, A., & Alfasi, N. (2019). **Formalizing infrastructures, civic networks and production of space: Bedouin informal settlements in Be'er-Sheva metropolis.** *Land Use Policy*, 81, 91-99. doi:<https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.09.041>
- Denis, M., Cysek-Pawlak, M. M., Krzysztofik, S., & Majewska, A. (2021). **Sustainable and vibrant cities. Opportunities and threats to the development of Polish cities.** *Cities*, 109, 103014. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.103014>
- Dotsey, S., & Lumley-Sapanski, A. (2021). **Temporality, refugees, and housing: The effects of temporary assistance on refugee housing outcomes in Italy.** *Cities*, 111, 103100. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.103100>
- Dziecielski, M., Kourtit, K., Nijkamp, P., & Ratajczak, W. (2021). **Basins of attraction around large cities - A study of urban interaction spaces in Europe.** *Cities*, 119, 103366. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103366>
- Esposito, G., Clement, J., Mora, L., & Crutzen, N. (2021). **One size does not fit all: Framing smart city policy narratives within regional socio-economic contexts in Brussels and Wallonia.** *Cities*, 118, 103329. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103329>
- Falco, E., Zambrano-Verratti, J., & Kleinhans, R. (2019). **Web-based participatory mapping in informal settlements: The slums of Caracas, Venezuela.** *Habitat International*, 94, 102038. doi:<https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2019.102038>
- Hachmann, S., Jokar Arsanjani, J., & Vaz, E. (2018). **Spatial data for slum upgrading: Volunteered Geographic Information and the role of citizen science.** *Habitat International*, 72, 18-26. doi:<https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2017.04.011>
- He, C., He, S., Mu, E., & Peng, J. (2022). **Environmental economic geography: Recent advances and innovative development.** *Geography and Sustainability*, 3(2), 152-163. doi:<https://doi.org/10.1016/j.geosus.2022.05.002>

- Heider, B., & Siedentop, S. (2020). **Employment suburbanization in the 21st century: A comparison of German and US city regions.** *Cities*, 104, 102802. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102802>
- Jin, X., Bolt, G., & Hooimeijer, P. (2021). **Africans in Guangzhou: Is the ethnic enclave model applicable in the Chinese context?** *Cities*, 117, 103320. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103320>
- Karimimoshaver, M., & Winkemann, P. (2018). **A framework for assessing tall buildings' impact on the city skyline: Aesthetic, visibility, and meaning dimensions.** *Environmental Impact Assessment Review*, 73, 164-176. doi:<https://doi.org/10.1016/j.eiar.2018.08.007>
- Kholmi, M., Triyuwono, I., Purnomosidhi, B., & Sukoharsono, E. G. (2015). **Phenomenology Study: Accountability of a Political Party in the Context of Local Election.** *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 211, 731-737. doi:<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.094>
- Komar, J., Chow, J. Y., Kawabata, M., & Choo, C. Z. Y. (2022). **Information and Communication Technology as an enabler for implementing Nonlinear Pedagogy in Physical Education: Effects on students' exploration and motivation.** *Asian Journal of Sport and Exercise Psychology*, 2(1), 44-49. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ajsep.2022.02.001>
- Kubeš, J., & Ouředníček, M. (2022). **Functional types of suburban settlements around two differently sized Czech cities.** *Cities*, 127, 103742. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103742>
- Kuffer, M., Persello, C., Pfeffer, K., Sliuzas, R., & Rao, V. (2019). *Do we underestimate the global slum population?* Paper presented at the 2019 Joint Urban Remote Sensing Event (JURSE).
- Kuipers, G., Sezneva, O., & Halauniova, A. (2022). **Culture beyond words: Using visual Q-methodology to study aesthetic meaning-making.** *Poetics*, 91, 101655. doi:<https://doi.org/10.1016/j.poetic.2022.101655>
- Larsson, A., Elldér, E., Vafeiadis, E., Curtis, C., & Steiner, A. (2022). **Exploring the potential for sustainable accessibility across settlement types. A Swedish case.** *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 107, 103297. doi:<https://doi.org/10.1016/j.trd.2022.103297>
- Liu, W., Henneberry, S. R., Ni, J., Radmehr, R., & Wei, C. (2019). **Socio-cultural roots of rural settlement dispersion in Sichuan Basin: The perspective of Chinese lineage.** *Land Use Policy*, 88, 104162. doi:<https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2019.104162>
- Logie, C. H., Berry, I., Okumu, M., Loutet, M., McNamee, C., Hakiza, R., . . . Mbuagbaw, L. (2022). **The prevalence and correlates of depression before and after the COVID-19 pandemic declaration among urban refugee adolescents and youth in informal settlements in Kampala, Uganda: A longitudinal cohort study.** *Annals of Epidemiology*, 66, 37-43. doi:<https://doi.org/10.1016/j.annepidem.2021.11.005>
- Mazumdar, K., Sen, I., & Parekh, S. (2022). **Vignettes of mothering through the pandemic: A gendered perspective of challenges and making meaning of motherhood in India.** *Women's Studies International Forum*, 90, 102539. doi:<https://doi.org/10.1016/j.wsif.2021.102539>
- Mens, J., van Bueren, E., Vrijhoef, R., & Heurkens, E. (2021). **A typology of social entrepreneurs in bottom-up urban development.** *Cities*, 110, 103066. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.103066>
- Menshawy, A. E., Shafik, S., & khedr, F. (2016). **Affordable Housing as a Method for Informal Settlements Sustainable Upgrading.** *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 223, 126-133. doi:<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.330>
- Mohamed, A. A., Ubarevičienė, R., & van Ham, M. (2022). **Morphological evaluation and regeneration of informal settlements: An experience-based urban design approach.** *Cities*, 128, 103798. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103798>
- Mora, L., Kummitha, R. K. R., & Esposito, G. (2021). **Not everything is as it seems: Digital technology affordance, pandemic control, and the mediating role of sociomaterial**

- arrangements. *Government Information Quarterly*, 38(4), 101599. doi:<https://doi.org/10.1016/j.giq.2021.101599>
- Morley, J. (2019). **Phenomenology in nursing studies: New perspectives – Commentary.** *International Journal of Nursing Studies*, 93, 163-167. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2019.02.002>
  - Mudau, N., & Mhangara, P. (2021). **Investigation of Informal Settlement Indicators in a Densely Populated Area Using Very High Spatial Resolution Satellite Imagery.** *Sustainability*, 13(9), 4735.
  - Muhula, S., Opanga, Y., Oramisi, V., Ngugi, C., Ngunu, C., Carter, J., . . . Memiah, P. (2021). **Impact of the first wave of the COVID-19 pandemic on HIV/AIDS programming in Kenya: evidence from Kibera informal settlement and COVID-19 hotspot counties.** *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(11), 6009.
  - Nhamo, L., Rwizi, L., Mpandeli, S., Botai, J., Magidi, J., Tazvinga, H., . . . Mabhaudhi, T. (2021). **Urban nexus and transformative pathways towards a resilient Gauteng City-Region, South Africa.** *Cities*, 116, 103266. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103266>
  - Nikuze, A., Sliuzas, R., Flacke, J., & van Maarseveen, M. (2019). **Livelihood impacts of displacement and resettlement on informal households - A case study from Kigali, Rwanda.** *Habitat International*, 86, 38-47. doi:<https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2019.02.006>
  - Pourrajabi, M., & Bijani, H. R. (2020). **Study of the role of cultural capital on extent of use of communications and technology information (Case Study: Residents of Rasht).** *Rasaneh*, 30(4), 49-70.
  - Sahoo, M., Gupta, M., & Srivastava, P. (2021). **Does information and communication technology and financial development lead to environmental sustainability in India? An empirical insight.** *Telematics and Informatics*, 60, 101598. doi:<https://doi.org/10.1016/j.tele.2021.101598>
  - Sakurai, M., & Murayama, Y. (2019). **Information technologies and disaster management – Benefits and issues.** *Progress in Disaster Science*, 2, 100012. doi:<https://doi.org/10.1016/j.pdisas.2019.100012>
  - Saroj, A., & Pal, S. (2020). **Use of social media in crisis management: A survey.** *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 48, 101584. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2020.101584>
  - Simpson, P., & Ash, J. (2020). **Phenomenology and Phenomenological Geography.** In A. Kobayashi (Ed.), *International Encyclopedia of Human Geography (Second Edition)* (pp. 79-84). Oxford: Elsevier.
  - Spencer, C., & Bevan, A. (2018). **Settlement location models, archaeological survey data and social change in Bronze Age Crete.** *Journal of Anthropological Archaeology*, 52, 71-86. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jaa.2018.09.001>
  - Stiphany, K., Ward, P. M., & Perez, L. P. (2021). **Informal settlement upgrading and the rise of renting in São Paulo, Brazil.** *Under Review*.
  - Tian, Y., Qian, J., & Wang, L. (2021). **Village classification in metropolitan suburbs from the perspective of urban-rural integration and improvement strategies: A case study of Wuhan, central China.** *Land Use Policy*, 111, 105748. doi:<https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105748>
  - Torkayesh, A. E., & Torkayesh, S. E. (2021). **Evaluation of information and communication technology development in G7 countries: An integrated MCDM approach.** *Technology in Society*, 66, 101670. doi:<https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2021.101670>
  - Tura, N., & Ojanen, V. (2022). **Sustainability-oriented innovations in smart cities: A systematic review and emerging themes.** *Cities*, 126, 103716. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103716>
  - Valenzuela-Levi, N., Fuentes, L., Ramirez, M. I., Rodriguez, S., & Señoret, A. (2022). **Urban sustainability and perceived satisfaction in neoliberal cities.** *Cities*, 126, 103647. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103647>

- Vásquez, W. F., & Alicea-Planas, J. (2018). **Unbundling household preferences for improved sanitation: A choice experiment from an urban settlement in Nicaragua.** *Journal of Environmental Management*, 218, 477-485. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2018.04.085>
- Wang, Y., Beshir, M., Cicione, A., Hadden, R., Krajcovic, M., & Rush, D. (2021). **A full-scale experimental study on single dwelling burning behavior of informal settlement.** *Fire Safety Journal*, 120, 103076.
- Wang, Y., Beshir, M., Hadden, R., Cicione, A., Krajcovic, M., Gibson, L., & Rush, D. (2022). **Laboratory experiment of fire spread between two informal settlement dwellings.** *International Journal of Thermal Sciences*, 171, 107195. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ijthermalsci.2021.107195>
- Wu, R., Huang, X., Li, Z., Liu, Y., & Liu, Y. (2019). **Deciphering the meaning and mechanism of migrants' and locals' neighborhood attachment in Chinese cities: Evidence from Guangzhou.** *Cities*, 85, 187-195. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2018.09.006>
- Yang, X., Dong, X., & Yi, C. (2022). **Informal housing clearance, housing market, and labor supply.** *Labour Economics*, 102199. doi:<https://doi.org/10.1016/j.labeco.2022.102199>
- Zambon, I., & Salvati, L. (2019). **Metropolitan growth, urban cycles and housing in a Mediterranean country, 1910s–2010s.** *Cities*, 95, 102412. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2019.102412>
- Zareba, A., Widawski, K., Kołodziejczyk, K., Krzemińska, A., Marek, A., & Rozenkiewicz, A. (2021). **City profile: Poznań – One of the “normals” in the centre of Europe.** *Cities*, 111, 103095. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.103095>
- Zazyki, M. A., da Silva, W. V., de Moura, G. L., Kaczam, F., & da Veiga, C. P. (2022). **Property rights in informal settlements.** *Cities*, 122, 103540. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103540>
- Zhan, Y. (2021). **Beyond neoliberal urbanism: Assembling fluid gentrification through informal housing upgrading programs in Shenzhen, China.** *Cities*, 112, 103111. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103111>
- Zhao, P., & Zhang, M. (2018). **Informal suburbanization in Beijing: An investigation of informal gated communities on the urban fringe.** *Habitat International*, 77, 130-142. doi:<https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2018.01.006>
- Zheng, W., & Barker, A. (2021). **Green infrastructure and urbanisation in suburban Beijing: An improved neighbourhood assessment framework.** *Habitat International*, 117, 102423. doi:<https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2021.102423>
- Zhu, J., & Guo, Y. (2022). **Social justice in spatial change: transition from autonomous rural development to integrated urbanization in China.** *Cities*, 122, 103539. doi:<https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103539>